

TILBAKEMELDINGER OG BRUKEN AV FINNERLØNN TIL FINNERE AV LØSE KULTURMINNER I NORGE:

- Ulike betraktninger og problemstillinger rundt dagens praktisering av tilbakemeldinger fra kulturminnevernet, herav også bruken av finnerlønn, sett opp mot kulturminnevern av løse gjenstander og metallsøking i særdeleshet.

John Kvanli, Formann Rygene Detektorklubb, Jan. 2016

De siste årene har oppblomstringen av metallsøking som hobby ført til at mange flere løse gjenstander av kulturhistorisk interesse enn tidligere, er blitt funnet og innlevert kulturminnevernet. Den økende funnmengden og også metallsøker aktiviteten, fordrer en helt ny dynamikk, rutiner og ressurser for å håndtere dette smidig og i tråd med kulturminnevernets hensikt. Den sterk økende mengden av løsfunn skaper utfordringer og problemstillinger i kulturminnevernet, som fra finnernes side også kommer til syne ved måten disse opplever tilbakemeldinger for innleverte løsfunn på. Det er stor variasjon på hvordan finnerne av oldsaker opplever kulturminnevernet på når det gjelder praktisering med skriftlig tilbakemeldinger, herunder også dagens praktisering av finnerlønn ordning, som ser ut til å ha stoppet opp i 2013. Riksantikvaren (RA) reiste da spørsmål om hvorvidt finnerlønnspraksis i sin nåværende form er hensiktsmessig, og også om finnerlønnen fungerer som en «letelønn» (RA 2013).

I påvente av nye retningslinjer vedrørende finnerlønn fra RA, så får finnerne av løsfunn i dag beskjed fra de fem arkeologiske landsdelsmuseene i Oslo, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø, at disse ikke kan innstille til finnerlønn til RA før disse er på plass. I så måte skulle man jo tro at museene da vektlegger spesielt å gi finnerne en meget god tilbakemelding for løsfunn i form av funnbevis/diplom eller annen skriftlig tilbakemelding. Men erfaring detektorister sitter med i dag, tilsier at dette på langt nær skjer i den grad man kanskje hadde håpet på. Manglende forutsigbarhet, og varierende praksis med både tilbakemelding/ funndiplom/ og også finnerlønn ordningen i sin nåværende form gir grobunn til mange problemstillinger.

Tilbakemelding enten i form av skriftlig brev/ funndiplom og vurderinger vedørende innstilling til finnerlønn eller ikke, oppfattes også som en vanskelig avveining for enkelte i kulturminnevernet. Skal alle finnerne og alle funn få samme type tilbakemelding? Hvilke funn skal det innstilles til finnerlønn på? Hvilke avveininger rundt omstendighetene for funnet bør gjøres? Mange av de detektorister som er gjengangere i å innlevere oldsaksfunn har også en særlig interesse for disse løse kulturminnene og har disse som primærformål med søkene sine. Noen i kulturminnevernet vil kanskje oppfatte dette som målrettet søking etter oldsaker, og at dette kan ses som en motsetning til lovens intensjon om å verne fredete kulturminner mot skade og inngrep, og av den grunn ikke ønsker oppmuntre til videre søk og funn ved å gi finnerne anerkjennelse gjennom et funndiplom eller innstille til finnerlønn.

Graden av tilbakemeldinger, i form av skriftlig redegjørelse/funndiplomer og ulik praksis med innstilling til finnerlønn mener jeg også sterkt må sees opp mot den forskjellige praksis vi ser i kulturminnevernet Norge, hvorvidt den enkelte fylkeskommune registrerer funnsted for metallsøkerfunn som et automatisk kulturminne eller som løsfunn med uavklart status. (B.Maixner 2015, Kvanli & Sørensen 2015)

Tilbakemeldinger kan skje på mange måter, og har stor betydningen for å bygge positive gjensidige relasjoner og vise anerkjennelse til finner. Hovedpoenget med tilbakemeldinger i form av skriftlig brev med beskrivelse av funnet, diplom med bilde av ferdig konservert gjenstand, finnerlønn ordning ol, bør være at de skal fungere og oppfattes, som et forutsigbar sluttprodukt for innleveringsprosessen og som bør ha til hensikt å både informere om funnet, men også gi anerkjennelse, oppmuntring til å levere inn funn, rettleiding til ønsket detektor adferd, og i noen tilfeller også fungere som et preventivt virkemiddel mot at oldsaker blir forsøkt solgt i et svart marked eller blir liggende uregistrert hjemme på peishylla. Så lenge det er en plikt for finnerne å rapportere og innlevere oldsaker, og en plikt for kulturminnevernet å ta imot og ivareta disse, ligger det også et samfunnsansvar at kulturminnevernet opptre på en måte der finnerne føler seg verdsatt og får anerkjennelse for dette kulturhistoriske bidraget. Og gode relasjoner fører til gode holdninger og handlinger hos metallsøker folket, som i dag og i fremtiden vil stå for de aller fleste funn av løse kulturminner.

Jeg vil med denne artikkelen sette fokuset på viktigheten av skikkelige og standardiserte tilbakemeldinger satt i et forutsigbart system, hvordan både tilbakemeldinger og bruken av finnerlønn må sees opp mot en helhetlig felles strategi rundt løsfunn, og vil også forsøke komme med egne betraktninger hvordan et slikt system i praksis bør se ut, og hvordan den ideelle norske finnerlønnspraksis burde ha vært utformet, sett fra mitt perspektiv.

I den forbindelse er det også viktig å se problemstillingene opp mot en sammenlignende analyse som belyser hvordan andre land løser dette i forhold til det lovverket de har. Her er det en viktig premiss at Norge har en meget streng innleveringsplikt, at oldsakene alltid tilhører staten. Hvilke kulturminnelover og finnerlønnordninger praktiseres i andre land rundt oss, hvilke premisser legges til grunn i andre lands oppfatning og praksis av finnerlønn, da gjerne sett opp mot metallsøking, som i flere land der dette er lovlig, står for den største delen av funn av løse historiske gjenstander.

Hvordan praktiserer disse landene finnerlønn utmålingene sine, hva vektlegges, hva hensynstas og har noen av disse finnerlønn- praksis som er satt inn i en større strategi rundt kulturminnevern av løse gjenstander? Hvilke erfaringer og resultat kan vi trekke ut fra hvert lands praksis? Etter denne analysen vil jeg peke på konkrete løsningsforslag for norske forhold, basert på hva man har gjort i utlandet og tilpasset norske forhold som jeg mener vil gavne kulturminnevernet best. Jeg må således poengtere at de meninger og syn som fremkommer i konklusjonen i denne artikkelen er mine personlige, og således ikke nødvendigvis reflekterer hva alle detektorister i Norge mener om saken.

Løse kulturminner i Norge

Det er kulturminneloven av 1978, som legger premissene her i Norge hva gjelder beskyttelsen av våre kulturminner. Kapittel 3- §12-13 omhandler spesielt løse kulturminner. §14 skipsfunn. Se appendix 1. Jeg kommer ikke i denne

artikkelen til å gå inn på selve kulturminneloven, og hvordan de forskjellige syn og tolkninger det er på denne, sett opp mot metallsøking spesielt. Men det står klart for meg at dagens praktisering av både tilbakemeldinger, og vurderinger i forhold til om det skal innstilles til finnerlønn, er sterkt knyttet til forskjellig praksis i kulturminnevernet rundt omkring i Norge hva gjelder tolkningen av loven, og henviser derfor til de ulike problemstillingene beskrevet tidligere av (B.Maixner 2015, og Kvanli & Sørensen 2015).

Professor Dagfinn Skre, KHM-UiO, hadde den 20.12.2015 et innlegg i en tråd som omhandlet tilbakemeldinger og finnerlønn på Facebook gruppen «Metallsøker og historie». «(...) Finnerlønndebatten er viktig, og jeg synes kanskje et par aspekter fortjener mer oppmerksomhet. For det første ser det for meg ut å være et betydelig skille i lovgivningens historie da lov om fortidsminner ble vedtatt i 1905. Mens tidligere lovverk hadde som formål å sikre pengeverdien av jordfunnet gods for kongen/staten, tok staten i 1905 på seg rollen som beskytter av landets kulturarv. Den nye rollen kommer til uttrykk i at loven fikk et helt annet formål. Statens nye rolle førte til store utgifter for staten, mens lovbestemmelsen om jordfunnet gods tidligere ga inntekter. Når staten tar en annen rolle, må man vel også vurdere om finnerens rolle blir en annen, for eksempel at han blir en bidragsyter til å oppfylle lovens formål, altså å ta vare på kulturarv. Det er særlig aktuelt for finnere som redder oldsaker fra ødeleggelse i pløyelaget.

For det andre synes jeg det er noen paralleller mellom kulturminnelovens bestemmelser om finnerlønn og bestemmelsene om bergelønn i sjølovens kapittel 16. Bergeren sørger for at annen manns eiendom, som eieren har mistet kontroll over, kommer under eierens kontroll. Det samme kan man si gjelder løse kulturminner. Staten eier dem når de ligger i jorden, men eieren har ikke kontroll på dem. Finnere bringer eiendelen under statens kontroll. Selv om eierskapet hele tiden var klart, har statens etablering av kontroll over sin eiendel en verdi som er fremskaffet av finneren. Den verdien utmåles som finnerlønn, slik man på sjøen utmåler bergelønn»)

Professor Skre, er her inne på noe jeg finner veldig interessant. Statens gjenvunne kontroll over sin eiendel som kulturminnevernet er satt til å forvalte, og at detektoristen, i særdeleshet ved påvisning av en oldsak i et ødeleggende pløyelag, må oppfattes som en bidragsyter til å oppfylle lovens formål og intensjon om å ivareta kulturarven.

I så måte stiller det seg også interessante spørsmål og problemstillinger vedrørende om selve detektorsøket/funnomstendighetene er å oppfattes som av bevarende art eller ikke. Det er primært nedbrytende, ødeleggende faktorer fra landbruket, som gir tungtveiende grunner for å hevde at målrettet søk og dokumentering av oldsaker faktisk er det mest formålstjenlige kulturminnevernet av løse gjenstander i et neglisjert pløyelag i dag. Det formålstjenlige skillet mellom pløyelag og ikke-pløyelag og hvorvidt finneren med metallsøker har opptrådt i henhold til det overordnede hensynet om bevaring, bør legges til grunn for å vurdere hvorvidt aktiv målrettet søk etter oldsaker må ses som en motsetning til lovens intensjon om å verne fredete kulturminner mot skade og inngrep, eller må sees på som en aktivitet av bevarende art og som en «ønskelig adferd».

Privat målrettet detektorsøk etter oldsaker i utmark bør man av bevarende, kontekstuelle hensyn ikke oppfordre til, derimot ser jeg meget minimale risikofaktorer for at registrering i et pløyelag skal komme i konflikt med det overordnede hensynet i kulturminneloven. Det bevarende perspektivet gjør seg så gjeldene hvis detektorister innenfor noen spesifikke kjøregler, målrettet dokumenter pløyelagsfunn på en måte som er forenlig og tjenlig for kulturminnevernet. Under spesifiserte kriterier så bør det

oppmuntres til videre søk, mens under andre forhold og kriterier bør det ikke gjøres det.

Dette må også skinne igjennom på de tilbakemeldinger som gis fra kulturminnevernet, enten det er muntlig, skriftlig brev/funndiplom eller innstilling til finnerlønn. Noe annet blir det hvis en person tilfeldig finner en oldsak i utmark og da uten bruk av metallsøker. Funnet og "bevarende adferd" til finneren bør det selvfølgelig gis oppmerksomhet og anerkjennelse for via eksemplevis finnerlønn, selv om dette funnet stammer seg fra utmark. I bunn og grunn bør det også gis funndiplom og kanskje også finnerlønn, til alle førstegangs finnere av oldsaker, selv detektorister i utmark. Dette er kanskje detektoristens første møte med kulturminnevernet, der han/hun lovlig har funnet en oldsak i utmark og leverer denne inn. Det er under innleveringsmøtet kontakten, informasjonen, opplæringen og det første skrittet i kompetansehevingen skjer. Herfra og ut, bør det fortelles og informeres hva som er formålstjenlig metallsøk sett ut fra et kulturminnevern hensyn og hva som ikke er det hva gjelder oldsaker- Neste gang kommer etter all sannsynlighet neste oldsak fra et pløyelag.

I henhold til lovteksten i kulturminneloven, så plikter finneren av løse kulturminner å «snarest» melde funnet til kulturminnevernet. Departementet kan skjønsmessig fastsette en finnerlønn som deles likt mellom finner og grunneier. Er funnet av sølv eller gull, skal finnerlønnen minst settes til metallverdien etter vekt, med et tillegg som ikke må være under 10 pst. av metallverdien. Når særlige grunner foreligger, kan departementet fastsette en lavere finnerlønn eller at grunneierens andel helt eller delvis skal bortfalle. Lovteksten gir rom og anledning for kulturminnevernet ved RA, å kunne vurdere en finnerlønn. Loven sier ingenting om at det skal utbetales finnerlønn, selv om funnet er av edelt metall. Finnerlønnordningen kan altså benyttes, men for finnere av oldsaker er det ingen automatikk eller lovhjemmel i at finnere har krav på finnerlønnvurdering, slik vi ser lovhjemmel er utformet i andre land.

Dette er det lovmessige. Rent praktisk så savner jeg fra RA, og gjerne gjennom de nasjonale museene her i Norge, at disse formulerer og utkomuniserer, en felles enhetlig beskrivelse for hvilke gjenstander finnerlønn skal gjelde for, og ikke gjelde for, og hvilke elementer og faktorer som skal være på plass for å få en vurdering av finnerlønn, hertil også hva som kan påvirke vurderingen av finnerlønnen. Dette har Dansk kulturminnevern gjort veldig tydelig i sin kommunikasjon via Nasjonalmuseet i København, som behandler og vurderer danefæ i Danmark. (se appendiks 2). En tydelig beskrivende oversikt over hva som er danefæ, saksgang, hva som ligger i betegnelsen «omhu» og som forventes skal være ivarettatt fra detektoristens side ved oldsaksfunn. Mens Danmark har et Nasjonalmuseum som foretar all vurdering av alle løsfunn som blir sendt inn via lokalmuseene, så har Norge fem arkeologiske landsdelsmuseer som hver for seg gjør en vurdering og mulig innstilling til finnerlønn for funn fra de fylkene som er lagt under det spesifikke forvaltningsmuseet.

Retningslinjer vedrørende detektorbruk i Norge

I Norge er det lov å benytte seg av metallsøker på en måte som ikke kommer i konflikt med kulturminneloven. Metallsøking er tillatt for alle i Norge såfremt man har grunneiers tillatelse og kan praktiseres både i utmark, innmark, skog, fjell, parker og strender/kystlinje. De fleste fylkeskommuner har utformet et sett med retningslinjer for

detektorbruk. Disse retningslinjene er bygget mer eller mindre på samme lest og i henhold til kulturminnelovens paragrafer med innslag av råd, oppfordringer og rettleidinger til god adferd blant detektorister. I noen fylkeskommuners retningslinjer ser vi dog betydelige forskjeller i hvordan fylkeskommunen leser og tolker kulturminneloven siden metallsøking ikke er spesifikk nevnt i loven, og det synes igjen hvilke premisser som styrer holdningene til metallsøking innad i fylkeskommunen. Noen fylkeskommuner differensierer mellom pløyd mark og utmark, andre har innslag av utvidede «fredningssoner» etter et oldsaksfunn, der man ikke ønsker mer detektorsøk i.

I mangel på en overordnet strategi og overordnede felles nasjonale retningslinjer, er det derfor forskjellige retningslinjer en detektorist bør forholde seg til i de ulike fylkene. Dette i seg selv er ikke noe optimalt. Felles for de alle er at de allikevel inneholder mange store likhetstrekk for hva man definerer som lovlig, god adferd når det kommer til detektorsøk og løsfunn av oldsaker. Nedenfor har jeg tatt utdrag av fellesnevneren som ofte går igjen:

- Sjekke kulturminnesok.no for å gjøre seg kjent med fredete kulturminner i området, der man ikke kan bruke metallsøker
- Få tillatelse fra grunneier enten denne er privat eller statlig
- Kontaktinfo til fylkesarkeolog (FA) og oppfordring til å ta kontakt ved spørsmål
- Informere hvilke gjenstander som er oldsaker og dermed kommer inn under kulturminneloven og rapporteringsplikt
- Hva man bør gjøre hvis man finner en oldsak
- Oppfordre til kun søke på forstyrret mark som pløyemark
- Bruke GPS og ta GPS koordinater på alle funn du mistenker kan være en oldsak.
- Varsomhet ved graving, ikke grave under pløyelaget.
- Stoppe graving i utmark hvis man har mistanker om gravfunn, ol. Ikke ta gjenstandene opp.- Fare for forspillelse av verdifull kontekst
- Se etter andre observasjoner ved funnstedet som farge på jord, trekull, bein, flint, steiner, harpiks ol
- Egnede funnpose, oppbevaringseske
- Dekke til hull, vise hensyn, ta opp søppel
- Ikke prøve rense, pusse eller rengjøre funnet på en måte som kan ødelegge eller forstyrre et allerede skjørt objekt
- Kontakte snarest FA og rapportere funnet og avtale innleveringstid, måte og hvorvidt du kan fortsette å søke i samme område
- Forsvarlig oppbevaring og behandling av funnet til dess den blir avlevert
- Dokumentere funnet godt nok, og benytte forhåndsgodkjent funnskjema
- Orienter grunneier om funnet, og hva som skjer videre med funnet, vær en god ambassadør for metallsøkere og informer om kulturminnevern
- Informasjon om hva som skjer etter innlevering av funn, lagt inn i Askeladden, prosess til museum etc
- anbefalt «fredningssoner» for videre detektorsøk 0,5,10,20,50,100 meter varierer alt ettersom det er utmark eller pløyemark, spesifisering pløyemark/utmark kun beskrevet i noen fylkeskommuners retningslinjer.

I så måte ligger det allerede til grunn noen vesentlige kjørerregler som er meget lik det danske tillegger i sitt «omhu» begrep. Altså det å vise igjen en god adferd, som oppfyller lovens overordnede hensikt om bevaring, selv om disse i Norge ikke er gjort som felles retningslinjer, likt for hele landet.

Opplevd praksis rundt tilbakemeldinger og finnerlønn

Det er mange detektorister i hele Norge, som beskriver stor variabel praksis både med tilbakemeldinger og med bruken av finnerlønn rundt i de forskjellige fylkene. Opplevelsene kommer fra direkte tilbakemeldinger forfatter har fått gjennom de siste årene, i fra et detektormiljø i Norge som jeg har meget nær kontakt med. Det er veldig mange eksempler på at ikke finneren får høre noe fra museene i etterkant av et innlevert funn. Det oppfattes som om mange museer, faktisk mangler gode rutiner på å gi skikkelig tilbakemelding til finnerne. Noen er flinke med diplomer, bilde og beskrivelser, andre hører du ikke noe fra. Og for enkelte tar det urimelig lang tid før tilbakemelding mottas. Dette er ikke helt heldig, selv om vi som detektorister har forståelse for at detektorfunn står for en meget liten del av det store arbeidet som gjøres på museene, og at det av den grunn blir en oppgave som settes på hold fremfor primæroppgavene. Allikevel oppfattes det av finnerne som lite forutsigbart, vilkårlig og lite oppmuntrende hvis det går mange år før man hører noe om funnet, eller kanskje ikke hører noe i det hele tatt.

Finnerlønn ordningen i praksis er det heller ingen automatikk i, og flere forteller at fylkeskommunen eller museet har fortalt at de ikke praktiserer finnerlønn for detektorfunn når de spør om det. Det råder også forvirring om finner faktisk må selv be om finnerlønn vurdering på innleverte funn. Siden 2013 har det også vært jevnt over kommunisert til finnere at finnerlønn ikke innstilles, før Riksantikvaren er blitt ferdig med nye retningslinjer for finnerlønn. Således er det et langt etterslep av gjenstander og finnere som ikke har fått det de føler er en rettmessig behandling, og det er også tvil om de sakene som ikke er blitt innstilt, noensinne vil få en finnerlønnvurdering i etterkant. Dette er meget beklagelig og kan få negative konsekvenser vi helst ikke vil se.

Prosedyre ift finnerlønn er på papiret, at museet etter vurdering innstiller til finnerlønn og sender en anmodning om finnerlønn vurdering over til RA, som så besørger selve vurderingen om finnerlønn skal innvilges, og størrelsen på finnerlønnen, selv om det virker som om RA i mange tilfeller følger innstilling om størrelse fra museet eller myntkabinettet. Oversender ikke museet anmodning/innstilling til RA, blir ingen finnerlønn vurdert. Det er mange finnere som tror det er museet som sitter og vurderer og beslutter finnerlønn, og mange er ikke så ligefrem at de spør etter en slik innstilling, gitt at det også er forskjellig oppfatninger og innstillinger i kulturminnevernet som møter detektoristen rundt dette med metallsøking og

detektorfunn. Problemet er at det virker veldig vilkårlig, og lite brukt selve innstillingsprosessen fra museenes side.

Finnere av oldsaker har en plikt til å rapportere funnet til Fylkeskommunen i det fylket man fant funnet, eller til annen myndighet som eks. et museum. I dag er det Fylkeskommunen som har blitt delegert ansvaret for mottak og registrering av løsfunn. Kontakten detektoristene har med kulturminnevernet ved innlevering av funn skjer altså primært gjennom fylkesarkeologene. Detektorister som står for de fleste løsfunn av oldsaker i dag, forholder seg dermed til en enhet som ikke har et ansvar for å innstille finnerlønn til RA, som jo er mottakende museum sitt ansvar i dag. Dette kan av mange finnere virke veldig forvirrende, særlig med tanke på at man tidligere har svært ulik praksis med innstillinger fra selve museene, i tiden da man direkte forholdt seg til et museum ved innlevering.

Fylkeskommunen tar imot og registrerer funnet i Askeladden, og har ansvaret å formidle informasjon og levere funnet videre til det museet som har forvaltningsansvaret for dette fylket. Det er her også konkrete eksempler på at funnet blir liggende en lengre stund hos FA, før det blir overlevert museet. Så her kunne kanskje FA forventingsstyre finneren i når funnet blir innlevert museet. Når funnet er blitt innlevert på museet, vil funnopplysningene bli lagt inn i museets database, og gjenstanden normalt gå til konserveringsavdelingen, og deretter til oppbevaring/magasin ol.

Det at ikke finneren normalt møter personen som mottar funnet, eller som har ansvaret for behandling av funnet på museet, gir lite rom for finner til å kommunisere fram ønsket om eksempelvis finnerlønn, hvis ikke dette allerede er skrevet på et funnskjema som følger med funnet fra FA. Det problematiske er at det er funnskjema fra flere fylker som ikke har dette valget for finner, å krysse av om denne ønsker finnerlønn vurdering eller ikke. I så måte vet ikke museet om det skal vurderes en innstilling, basert på funnskjemaet alene. Mange av de fylkene som f.eks er tilknyttet UiO- Kulturhistorisk museum har ikke egne funnskjema, men oppfordrer detektorister til å bruke KHM sitt funnskjema, der man ikke finner et valg på skjemaet, hvor finneren har mulighet til å krysse av om denne ønsker finnerlønnvurdering. Dette virker motstridende i forhold til KHM`s egen informasjon rundt praksis på finnerlønnvurdering på deres egne nettsider, der de selv beskriver at KHM vil anbefale finnerlønn i de tilfeller der finneren/giver uttrykker ønske om det, og linker i samme avsnitt til KHM`s funnskjema. Og med varierende grad av rutiner på de forskjellige museene rundt dette med innstilling av finnerlønn, og kanskje også ressursmessige utfordringer eller manglende delegering av arbeidsoppgavene for dette, så virker det som at finnerlønn innstilling er en meget vilkårlig praksis som oppfattes lite forutsigbar- selv i perioden før 2013.

Det virker også som noen museum praktiserer en standard med at det kun gis ut funndiplom for noen utvalgte funn, og gjøres dette så skal det ikke samtidig kunne innstilles til finnerlønn. (ref. bl.a. fra 10 års erfaring med Arkeologisk

Museum i Stavanger). Det er også varierende grad av informasjon om gjenstanden som gis tilbake i funndiplomet, der noen funndiplom og tilbakemeldinger bærer mest preg av at det er diplomet i seg selv med bilde og kanskje en liten tekst som eks. «Vi takker for «gullringen» som du leverte», som er det viktigste å få beskrevet tilbake. Noe som kanskje ikke er det finneren finner mest interessant, ettersom denne høyst sannsynlig har tatt bedre bilder av gjenstanden selv, og gjerne ønsker få en bedre identifikasjon, beskrivelse og datering på gjenstanden som er blitt innlevert. Kan manglende ressurser, - retningslinjer, -rutiner, -struktur, -delegert ansvar, eller nedprioritering eller interessefelt være grunner for at løsfunn uten den sedvanlige arkeologiske konteksten, ikke får den raske saksbehandlingen eller tilbakemeldingen som finnerne forventer? Eller er det mangel på spisskompetanse på metallarbeider fra jernalder og middelalder, og spesielt på gjenstandstyper som fraviker fra de mest kjente, beskrevne gjenstandstypene, som forårsaker manglende tilbakemelding eller urimelig lang tid før tilbakemelding blir gitt? Detektorfunn av både fragmenter, og med stort spenn i gjenstandstypologi kan være meget utfordrende å gi rask, god identifisering og datering på mange ganger.

I noen tilfeller beskriver detektorister at det er blitt innlevert funn som de aldri har mottatt noen tilbakemeldinger på, og da snakker vi om at finnere har ventet flerfoldige år på dette, samt også har purret på tilbakemeldinger underveis. Manglende tilbakemeldinger, eller også mangelfulle tilbakemeldinger, som ikke står i forhold til forventningene finneren har til informasjon, identifisering og anerkjennelse for funnet, kan ha noen meget negative konsekvenser og reiser noen problemstillinger kulturminnevernet helst bør unngå:

Vil finneren innlevere neste gang, basert på at denne ikke fikk noe form for tilbakemelding, honnør eller oppmerksomhet for de andre funn som ble levert inn tidligere? Vil finneren starte å gjøre egne vurderinger av hvilke funn som kan ha interesse for museene, basert på at finneren får en oppfatning av at de forrige funn som man ikke fikk tilbakemelding på, kanskje ikke var interessant nok? Kan manglende finnerlønn som påskjønnelse eller størrelsen på finnerlønnen, gjøre til at oldsaker, i særdeleshet lettere omsettelige mynter, ikke finner den rettmessige veien til museene?

Det er altså en opplevd uforutsigbarhet i rutineene rundt tilbakemeldingen og prosessen rundt innstilling til finnerlønn ordningen flere steder. Det er dog noen museer som går foran med meget gode rutiner rundt spesielt dette med funndiplom og beskrivelser, men mangler allikevel å vise rutiner og forutsigbarhet vedrørende finnerlønn innstilling. Hvorfor er det slik?

Det er forvirrende å prøve forklare grunneier på det jorde du selv fant en oldsak, at du ikke vet når og om det kommer finnerlønn, eller noen form for oppmerksomhet, når både du og grunneier vet at naboen har allerede fått tilbakemelding eller finnerlønn for en lignende gjenstand som en annen detektorist fant på nabogården rundt samme tidspunkt som deg. Detektoristen blir liksom svar skyldig på

noe som ikke burde være dennes oppgave å forsvare, og i noen tilfeller føler noen seg mistenkeliggjort. Henger dette sammen med manglende rutiner hos museet, manglende ressurser eller en oppfatning at man ikke skal benytte finnerlønn for å oppfordre til målrettet oldsaksjakt eller fungere som en «letelønn»?

For mynter har det også vært variabel praksis ift finnerlønn innstilling og også med finnerlønn størrelsene. Noen finnere får innvilget nærmest tilsvarende markedspris for enkelte mynter, mens andre får tildelt helt vikårlig finnerlønn som ikke speiler i nærheten av markedspris. Det ser dog ut som at en mer markedsverdi vurdering på mynter har fått fotfeste de siste år, da det for den numismatiske forskningen er meget viktig å få inn løsfunn av mynter som er en gjenstandstype som er meget lett omsettelig.

Jeg har som vane å spørre representanter fra mynt- og auksjonshus på ulike bruktmesser, om hvordan de forholder seg til middelalder og vikingtidsmynter der finneren sier han har funnet disse som jordfunn i nyere tid og vil selge. Mange auksjonshus jeg har snakket med på antikkmesser de siste årene sier at de har ingen betenkneligheter med å erverve seg myntene hvis noen tilbyr dem det, uansett opphav. Gjør ikke de det, er det andre som vil det i stedet sier de, og refererer til at det ikke finnes noen felles pliktig registrering eller oversikt over mynter i privat eie eller hos auksjonshus i dag. Kontroll på hvilke mynter som er funnet før eller etter kulturminneloven ble til, blir dermed en umulig oppgave for myndighetene å kontrollere eller bevise, sier de til meg.

Jeg blir like sjokkert hver gang, og selv om det ikke er det økonomiske aspektet som er driverne til at de fleste personer har metallsøking som hobby, og i hvert fall ikke for de som vi kan definere som amatørarkeologer, så blir det naivt å tro at alle finnere av mynter, uansett om denne har brukt metallsøker eller ikke, finner veien til Myntkabinettet. Finnerlønn ordningen i Norge bør av denne grunn gjenspeile en finnerlønn dusør på mynter spesielt, som bør være av en størrelse som motvirker at mynter blir forsøkt solgt i et marked jeg anser som lite uoversiktlig, lite regulert og lett tilgjengelig. Hvor stor prosentdel av markedsverdi finnerlønnen bør være skal jeg la andre vurdere, men det er viktig at alle finnere av mynter spesielt, får oppleve en finnerlønninnstilling mer automatisert enn de som har vært praksis de siste årene.

Betraktninger rundt vurderinger av finnerlønn

Jeg har tidligere skrevet en artikkel sammen med fylkesarkeolog i Rogaland, Lars Sørensen, som omhandler metallsøking i Norge og kulturminnevernets uens oppfatning av hva som er formålstjenlig kulturvern av løse gjenstander i pløyselaget. (Kvanli & Sørensen 2015). Birgit Maixner har også på en meget veldokumentert måte beskrevet problemstillinger og konsekvenser rundt uens norsk forvaltningspraksis hva gjelder privat metallsøking i pløyejord. B.Maixner tar for seg en praksis enkelte fylker praktiserer ved løsfunn, der de definerer funnstedet for

løsfunn på pløyd mark som et automatisk fredet kulturminne etter en eller flere løsfunn fra samme mark, med den konsekvens at detektorister ikke lengre lovlig kan drive metallsøking og registrering av andre gjenstander i pløyselaget i det aktuelle området. (B.Maixner 2015)

Nå vet vi det jobbes hos Riksantikvaren med en evaluering av dagens finnerlønn ordning. Riksantikvaren har reist spørsmål om hvorvidt finnerlønnpraksis i sin nåværende form er hensiktsmessig, og deriblant om finnerlønnen fungerer som en «letelønn» (Riksantikvaren 2013) Josephine Munch Rasmussen har skrevet en artikkel i tidskriftet Nicolay nr. 125/2015 der hun sier ;..«spørsmålet er prinsipielt interessant: hvis dagens finnerlønnordning, om enn med svært lave utbetalingssummer, fungerer som en oppmuntring ikke bare til å melde fra om tilfeldige funn men også aktivt lete etter gjenstander, så kan det ses som en motsetning til lovens intensjon om å verne fredete kultur-minner mot skade og inngrep.»

Artikkelen til Rasmussen beskriver de store historiske linjene og foranledningen til finnerlønn ordninger på en veldig historisk interessant og forklarende måte. Hun skriver i forordet i artikkelen at finnerlønn handler om eierskap til gjenstander som blir funnet og omstendighetene rundt funnet, og at dette gir opphav til nokså komplekse problemstillinger. Hun beskriver problemstillingene videre med eksemplifisering om hvorvidt funnet ble gjort uforvarende og tilfeldig, eller som et resultat av målrettet leting, og hvorvidt slik leting foregår i et beskyttet område eller på andres eiendom. (Rasmussen, J.M. Thesaurus inventus: Jordgravet gods og et gammelt juridisk problem. Nicolay nr. 125/2015)

Selv om artikkelen tar for seg det historiske perspektivet rundt finnerlønn begrepet, så adresserer allikevel Rasmussen noen problemstillinger som egentlig for lov til å stå nokså åpne, og som mangler både utdypninger og presiseringer som jeg savner i artikkelen når hun først drar de frem som problemstillinger i innledningen.

Hun skriver også at finnerlønnens paradoks er at den kan fungere som påskjønnelse for å lete og melde inn gjenstander selv om det innebærer at kulturminner påføres skade.

Her er det flere utsagn og problemstillinger som kan være dekkende og beskrivende, under gitte forutsetninger, men som under andre forutsetninger blir høyst tvilsomme og også motstridende i forhold til kulturminnelovens overordnede formål og hensikt, som jeg har lyst til å kommentere. Dette har også med at jeg personlig mener at finnerlønnordningen i sin mulige fremtidige form bør henge sterkere sammen med lovens intensjon, overordnede hensikt, formålstjenlighet og sett i en større sammenheng rundt en felles strategi som omhandler spesielt løse kulturminner og metallsøk i et pløyelag. Detektorister står i dag, og vil også i fremtiden, stå for den største finnergruppen av løse gjenstander som trigger bruken av finnerlønnordningen.

Spørsmålet om finnerlønn i sin nåværende form er hensiktsmessig, er et godt spørsmål. Loven og praksisen er at Riksantikvar *kan* vurdere finnerlønn. Kanskje burde finnerlønnordningen bli mer spesifisert, med større grad av presisering i praksis, slik at finnerlønn ordningen ikke skaper rom for stor uforutsigbarhet, slik Danmark og andre land har det. Finnerlønn størrelsene og hva som skal utløse finnerlønn, bør også sees opp til hva som vil fungere og virke som en oppmuntring til å rapportere/levere inn funn, og av en størrelse som forhindrer at oldsaker og mynter spesielt finner veien til et svart marked.

Finnerlønnordningen bør bli mer hyppig brukt, museene burde gjøre mer automatikk i når og hva de skal innstille for finnerlønn til RA. I dag er det ingen automatikk eller forutsigbarhet i hva og når det innstilles til finnerlønn fra museene. Samtidig har fylkeskommunen et udekket "hull" som førstelinje for mottak av løsfunn, og en eventuell oppfordring/ innstilling til finnerlønnvurdering, som idag ligger hos museene.

Om dagens finnerlønn fungerer som "letelønn" med dagens satser og dagens praksis er litt mer uforståelig. Ingen har belegg i dag for å mene at denne finnerlønnen er av en størrelse eller har en praksis, som kompenserer tid og penger brukt. Etter mitt skjønn bør den heller ikke være det, siden metallsøking er en hobby, og gjengs hovedmotiv blant seriøse detektorister er å tilføre kulturminnevernet ny informasjon gjennom løsfunn spesielt fra et ødeleggende pløyelag. Basert på mine erfaringer og kjennskap til et større metallsøkemiljø er det ikke selve størrelsen på finnerlønnen som betyr mest, men skikkelig tilbakemelding som gir finneren både informasjon og anerkjennelse for funnet på en forutsigbar måte. Kanskje en mer automatisert finnerlønn praksis der nivåene på finnerlønnen heller bør ivareta finnerens behov for anerkjennelse og forutsigbarhet rundt tilbakemelding sett opp mot den kulturhistoriske verdi, enn de markedsmessige eller enkeltvis høye kulturhistoriske verdier for et oldsaksfunn, er løsningen?

Det å hevde at dagens satser og manglende rutiner med finnerlønnpraksis skal oppfattes som en trigger for å lete mer intensivt etter gjenstander som kan muligens gi finnerlønn, finner jeg en smule virkelighetsfjernt. Det er ingen detektorister jeg kjenner som mener at dagens finnerlønn praksis fungerer som en oppmuntring til å aktivt gå ut å lete etter oldsaker for finnerlønnens skyld. Hadde finnerlønnen vært markedsbasert slik som eks. praksis med Treasure Act 1986, fra England, der "markedsverdi" blir vurdert for "treasures" så hadde jeg forstått at det ligger større fare for at aktivt målrettet søk etter slikt kan bli gjort på bekostning av lovens hensyn om bevaring. Men ikke slik dagens finnerlønn praksis i Norge har fungert de siste årene.

Det er detektorister som i titalls år har innlevert et stort bidrag til kulturminnevernet, uten aldri å ha motatt noen form for økonomisk vederlag eller oppmerksomhet i form av finnerlønn. Den store majoriteten innleverer veldokumenterte funn fra pløyelaget grunnet sin interesse for forhistorien og at disse ønsker å bidra til å ivareta

kunnskapen som løse kulturminner representerer fra pløyejorda. Penger, dagens finnerlønn og lave summer er ikke drivkraften bak innleveringene for de aller fleste, men det er flere avveielser som bør gjøres i denne sammenheng. Det er tilfeller der detektorister forteller at hvis praksis med tilnærmet "markedsverdi" på mynt forsvinner, så vil det resultere i at noen kanskje ikke vil innlevere lett omsettelige mynter. Jeg synes dette er synd, men betviler ikke at dette kan skje.

Dog er jeg enig med Rasmussen at en finnerlønnordning bør ikke være av en slik størrelse at man lokker pengegriske og uærlige personer inn i metallsøker hobbyen, eller at størrelsene på finnerlønn for oldsaker blir forlokkende for personer til å lete etter oldsaker i områder og på en måte som ikke er forenlig med kulturminnevernets hensikt, og der kultuminner står i fare for å forstyrres eller ødelegges-ubevisst eller bevisst. Selv med dagens lave satser, så kan det av enkelte i kulturminnevernet være vanskelig å avgjøre om innstilling til finnerlønn bør gjøres eller ikke, når man ikke ønsker via finnerlønn, å premiere eller oppfordre til målrettet oldsaksjakt i et område, der man ikke er sikker på om finneren har opptrådt korrekt, eller ikke ønsker målrettet oldsaksjakt skal forekomme.

Eksempelvis: Hvis en detektorist påviser en grav i utmark, stopper søket og gravingen når denne blir klar over hva han/hun har funnet, rapporterer funnet til FA og gjør alt etter boka ift å vise omhu for funnet/funnstedet. Det igangsettes en redningsutgravning på stedet, og det blir konstatert en rik jernalder grav. I utgangspunktet et helt lovlig søk, og helt etter boka hva gjelder ønskelig adferd for å ikke ødelegge verdifull kontekst som er ofte høyst gjeldene for utmarksfunn. Bør funndiplom, og innstilling til finnerlønn gjøres for dette funnet? Finneren viser en eksemplarisk adferd, så det er jo på sin plass å vise anerkjennelse tilbake? En gest med finnerlønn, kan allikvel oppfattes som en oppfordring til finneren at kulturminnevernet ønsker seg denne type søk videre, og kan være høyst problematisk i forhold til lovens overordnede hensikt om bevare kulturminner slik de er i dag, selv om denne har påvist et kulturminne man ikke kjente fra før i utmark.

I mitt hode er det her vel så viktig å godt, informere om hva som av kulturminnevernet er formålstjenlig for videre søk fra detektoristen. Så lenge det går en sterk oppfordring til å konsentrere søk til pløyelag, så ser jeg heller ikke motsetninger i at finneren den første gangen, ikke kan innvilges både anerkjennelse med både funndiplom og evt finnerlønn. Problemet blir gjeldende hvis detektoristen neste gang rapporterer et funn /funnsted fra samme utmarksområde. Da vil jeg tro det mest hensiktsmessige er å ikke premiere denne type metallsøker adferd, men faktisk komme med en pekefinger, og rope et varsko om at slik målrettet oldsaksjakt i utmark er ikke ønskelig eller formålstjenlig- og da er det også på sin rett mener jeg, at ikke det skal via bruk av finnerlønn ordning heller vises igjen en annen holdning enn denne. Finnerlønn bør vurderes å ikke gis, med mindre det finnes sterke faktorer for at akkurat et slikt målrettet detektorsøk i det aktuelle utmarks området er ønskelig fra kulturminnevernet. Kan jo

være dette er i et område med stor ødeleggende skogdrift/hogst. Denne vurderingen må nesten FA ta for de enkelttilfeller i utmark der metallsøk faktisk kan være formålstjenlig. I de fleste andre tilfeller er utstrakt metallsøk i utmark etter oldsaker etter min mening, ikke hensiktsmessig og heller ikke en aktivitet kulturminnvernet bør oppfordre til. Noe annet blir det hvis løsfunn ved tilfeldighet blir funnet i utmark av andre enn metallsøkere, eller at metallsøkere finner utmarksfunn spredt på forskjellige og alltid nye lokaliteter, siden tross alt metallsøking er lovlig i utmark.

På den annen side, i pløyelaget der utstrakt, målrettet detektorsøk etter oldsaker av mange betraktes både som hensiktsmessig og ikke normalt kommer i direkte konflikt med lovens hensikt om bevaring, så bør man oppfordre til målrettet søk og dokumentering, så lenge det ikke graves under pløyelaget og der dokumentasjonen og fylldig og god.

Her er det liten sannsynlighet for at detektorister skal komme i konflikt med kulturminneloven, og jeg ser ikke grunn til at kulturminnvernet skal avstå fra både å gi gode tilbakemeldinger/ funndiplomer og innstille til finnerlønn, selv om ikke funnene bærer preg av være tilfeldig funnet. Informasjon og rådgivning rundt omhu både for funnet og funnstedet, må selvfølgelig gis og forventes bli etterlevd for at finnerlønn skal bli innstilt.

Hvis dagens finnerlønn praksis oppfattes av Rasmussen som oppmuntring til å aktivt lete etter oldsaker, så skriver hun at dette kan ses som en motsetning til lovens hensikt og intensjon om bevaring av kulturminnene uten å beskrive nærmere hvilke faktorer som faktisk kan spille inn for at målrettet oldsaksjakt faktisk kan være det mest formålstjenlige kulturminnvernet av løse gjenstander. Det formålstjenlige skillet mellom pløyelag og ikke-pløyelag for løse gjenstander, burde her vært adressert og dette ville allikevel vært i tråd med lovens overordnede intensjon og hensikt. (Kvanli & Sørensen 2015)

Man bør se både skriftlige tilbakemeldinger og finnerlønn ordning opp mot en helhetlig strategi rundt løse gjenstander i pløyelaget. Der det er hensiktsmessig å drive frivillig arbeid for å målrettet påvise og dokumentere oldsaker. Her kan faktisk RA og kulturminnvernet styre ønsket adferd og påskjønnelse på en måte som er forenlig med den overordnede hensikten med loven.

Innleverte funn og antall innstillinger om finnerlønn fra museene til RA

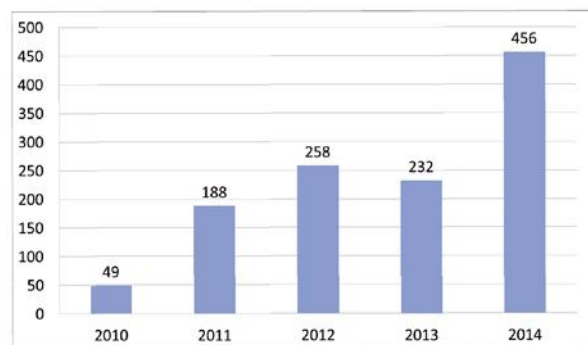

Fig. 1. Antall metallsøkerfunn fra private finner, innkommet til Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, i årene 2010–14. Kulturhistorisk museum har forvaltningsansvar for 10 fylker (Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Oppland, Buskerud, Vestfold, Telemark, Aust-Agder, Vest-Agder) og dermed for den største andelen av jordbruksarealet med pløyejord i Norge. Datagrunnlag og grafikk: Birgit Maixner, KHM. –Number of finds from private metal detecting submitted to the Museum of Cultural History, University of Oslo, in the years 2010–14.

Illustrasjon: Innleverte funn til KHM siste år. (Kilde: KHM/B.Maixner 2015)

Illustrasjonen over viser antall innleverte metallsøkerfunn innkommet KHM i Oslo i årene 2010–2014. KHM har forvaltningsansvaret for 10 av de 19 fylkene som finnes Norge, og datagrunnlaget gjelder kun for disse 10. Funnbildet for de resterende fylkene som er underlagt forvaltningsmuseene i Stavanger, Trondheim, Bergen eller Tromsø er dermed ikke med i oversikten. Vi legger merke til en jevn stigning av innleverte funn de siste årene, med en fordobling fra 2013 til 2014 for KHM sitt vedkommende. Det er nok nærliggende å anta at både trend og stigning de siste årene henger sammen med en sterk økende metallsøkerhobby, og at utviklingen fra KHM nok også er beskrivende for det de andre landsdelsmuseene har opplevd, uten at jeg har sikre tall på dette.

For å få en oppfatning av hvor mange saker og funn museene tilsammen har gjort innstillinger på for finnerlønnvurdering over til RA, henvendte jeg meg skriftlig og fikk sammenlignbare tall for de siste 4 årene (RA saksnr. 16/00035). Under vises en oppstilling fra RA's saksbehandlingssystem:

Innstillinger til finnerlønn fra museene:

2011: 2 saker, alle har blitt utbetalt

2012: 14 saker, alle har blitt utbetalt

2013: 12 saker, alle har blitt utbetalt

2014: 6 saker, alle har blitt utbetalt

Vi får via tallene en bekreftelse på at praksis med innstilling til finnerlønn ikke er noe som skjer ofte eller er gjengs praksis for museene, hensynstatt av vi for de siste 4 år også har sett en sterk økning av både antall detektorister og

dertil også en sterk økning i antall innleveringspliktige funn som er blitt innlevert museene.

Sakene om finnerlønn blir ikke kategorisert før de behandles hos RA. Ikke-behandlede saker (etter at RA startet arbeid med retningslinjer for finnerlønn) er det derfor ikke enkelt å søke opp i RA sitt system. Men RA`s kontor mener det kan gjelde et par saker som har blitt oversendt til dem i 2014, men er ikke helt sikker. Alle sakene (som er behandlet) hvor et museum har anbefalt finnerlønn, har endt opp med utbetaling fra RA sin side i årene 2011-2014. Dvs praksis har vært uten unntak de siste fire årene at RA har innvilget finnerlønn i tråd med museenes innstilling om det.

I de fleste saker dreier det seg om en enkelt gjenstand, men i noen er det snakk om flere. I noen saker er det også vanskelig å si om to «gjenstander» egentlig er to deler av samme gjenstand (gjelder f.eks fragmenter av betalingsringer). Uansett, her er tall:

Antall gjenstander:

2011: 4 gjenstander

2012: 17 gjenstander

2013: 16 gjenstander

2014: 10 gjenstander

Mens innleverte detektorfunn av oldsaker nærmest har tatt av de siste årene, har i praksis antall gjenstander som er blitt innstilt til finnerlønn fra museene til RA stått stille. Anslår vi prosenter her for 2013 (før RA anbefalte museene å vente med innstilling til finnerlønn til dess RA ble ferdige med sine retningslinjer), og anslår at det ble for 2013 levert inn i størrelsesorden ca 400 funn totalt til alle forvaltningsmuseene til sammen, så snakker vi om 16 gjenstander av anslått 400 innleverte funn som ble innstilt finnerlønn på, - ca 4% av gjenstandene. Dvs anslått 96% av funnene ble det ikke innstilt en sak om vurdering av finnerlønn på. Dette forholdstallet stemmer i så måte meget godt med det detektoristene selv erfarer og forteller. Selv om vi kun bare har bekreftelse på KHMs 232 funn for året 2013, så er det fire andre museer som det nok ikke er urimelig å anta står for 168 andre funn til sammen for dette året.

Hvor store utbetalinger totalt ble det så gjort for disse gjenstandene? Kronebeløpet er den totale finnerlønn som normalt blir delt 50-50 mellom finner og grunneier, og tallene inkluderer alle utbetalte saker innstilt fra samtlige av våre 5 arkeologiske museer:

Totalt utbetalt finnerlønn:

2011: kr. 55.000,-

2012: kr. 54.750,-

2013: kr. 35.300,-

2014: kr. 89.000,-

Jeg har i veldig mange år vært motstander av finnerlønn sett opp mot metalsøk og oldsaker. De siste årene har jeg snudd helt om og mener norsk finnerlønn ordning bør gå i retning av dansk automatikk, forhold, praksis og størrelser som både reflekterer grunneiers/ detektorists oppfatning av rettmessighet, speile samfunnets og kulturminnevenets takknemlighet for den omhu og registrering og viten man faktisk har fått fram og dermed bevart for det norske folk. Dette gjelder spesielt for aktivt søk etter oldsaker i et pløyelag.

Vi snakker ikke her om engelske tilstander, eller markedsverdier, - vi snakker om en oppmerksomhet som bør være av en slik størrelse at det virker oppmuntrende å rapportere, samt prevantivt mot at oldsaker forsvinner på peishylla eller på det sorte markedet. Denne avveiningen bør ligge til grunn sammen med en vurdering og krav til at funnet blir rapportert og innlevert innen noen frister, og der påskjønnelsen spiller at detektoristen har gjort ting "riktig". Og da kommer flere faktorer inn blant annet omstendighetene rundt funnet, lovligheten, forholdt seg til regler og retningslinjer, søk i pløyelag, graving ikke lengre ned enn i pløyelaget, GPS setting, korrekt og god dokumentering av funnet, vist omtanke rundt funnstedet, behandlingen og oppbevaringen av funnet og ikke minst kontakten med fylkesarkeolog underveis. Finnerlønnen bør speile at det er denne adferden kulturminnevernet ønsker "premiere" og oppfordre til- og at det således også ikke skal oppfordres til oldssaksjakt i utmarksområder. I så måte er jeg stor tilhenger av den danske modellen, og deres beskrivelser av omhu begrepet, som vi også finner som fellesnevner i andre lands hensyn rundt finnerlønnvurdering.

Den avgjørende grunnen til at jeg mener finnerlønn bør bestå, evalueres på nytt og sees spesielt opp mot en strategi rundt detektorsøk og pløyelag, er at det også fordrer at kulturminnevernet formaliserer og automatiserer diverse prosesser ift til løsfunn funnet med metalsøker som blir innlevert. Med en mer "lovfestet" synlig praksis med finnerlønn, er det også nærliggende å tro at det da kreves en handling fra museene, med finnerbrev med beskrivelse av gjenstandene og der finnerlønn inngår mye mer automatisert og forutsigbart enn i dag, for en mye større del av oldsakene som kommer inn til museene enn det tallene fra RA viser av praksis. Selv om finnerne må vente 2-4 år på dette, føles dette for finnerne som mye bedre enn at man ikke hører noe fra museet i det hele tatt, enten det gjelder finnerlønn eller diplom med beskrivelse.

I Danmark og i England, Wales og Nord Irland blir målrettet søk etter oldsaker i pløyelaget av detektorister, ansett som kulturminnevernets beste måte å drive bevaring og kulturminnevern av løse gjenstander på. Ikke gjennom forbud, begrensning eller fredningsbestemmelser. Noe jeg mener bestemt er noe vi i Norge også bør skille på, når man diskuterer metallsøking, kulturminnevern og formålstjenlighet rundt løsfunn og finnerlønnordning.

Det er landbruksområder i Norge, der det beste kulturminnevernet for løse gjenstander faktisk er å målrettet finne disse, dokumentere disse og fjerne dem fra pløyelaget, og en slik strategi bør kulturminnevernet i Norge faktisk ta en stor diskusjon på, og videre på hvilke måter man skal påvirke detektoradferd på og hva som kreves av samhandling og rutiner for samarbeid med denne gruppen, som også bør gjenspeile seg i Norges fremtidige finnerlønnordning.

Jeg er ikke tilhenger av finnerlønn basert på markedsprinsippet slik som praktiseres i henhold til «The Treasure Act» i England, Wales og Nord Irland. Det har regelrett kulturminnevernet ikke råd til, ei at jeg ser det skal være nødvendig med den slags størrelser for å både motivere til rapportering og innlevering, med den sterkere lovgivningen vi har her i Norge, sammenlignet med England. Jeg er dog stor tilhenger av danskenes finnerlønn modell, etter å ha erfart personlig hvordan denne fungerer de siste ti år.

Danskene har utvilsomt den mest velfungerende modellen hva gjelder samarbeid amatører- fornminnevern i Europa, etter min mening. Danefæordningen virker som balansert i danefæ størrelse / finnerlønn. Finnerlønnordningen er satt inn i et forutsigbart system, opp mot en total bevisst valgt strategi rundt løsfunn og metallsøk fra private i særdeleshet. Noe som etter min mening har skapt den suksesshistorie for dansk kulturminnevern vi ser i dag, og som jeg håper vi en dag også skal få dra nytten av her hjemme i Norge også med tiden. Det danskene dog mangler er en god, synlig database der alle løsfunn er systematisert og kan bli tilgjengelig for flere til å forske på, men det er et tema som ligger utenfor denne artikkelen.

Danmark

Erfaringer fra Danmark- etter mange års nært samarbeid mellom detektorister og kultuminnevernet, sett opp mot Danmarks liberale linje hva gjelder private detektorister og gjeldende danefæ ordning, kan vel best oppsummeres med et sitat fra museumsinspektør Peter Vang Petersen ved Nasjonalmuseet i København, som betegner den danske Danefæ-ordning for «(...) *de best anvendte pengene i dansk arkeologis historie*».

Man ser lovverket og praksisen spesielt forbundet med privat metallsøk, opp mot nytteverdi og formålstjenlighet for kulturminnevernet og samfunnet generelt, særlig for de løse kulturminner som befinner seg i et pløyelag. Dette oppfattes som lite vilkårlig, men heller tuftet på en felles overordnet strategi rundt løsfunn fra pløyelaget, som også

vises igjen ved danefæ vurderingen der omhu begrepet er tillagt sterk betydning for den samlede Danefæ-godtgjørelsen til finneren.

Museumsloven av 2006, omhandler danefæ og danekræ i kapittel 9 i lovteksten i Danmark. (Se appendiks 2)

Det som skiller seg mest ut mellom den danske lovteksten sammenlignet med den norske kultuminnevernet, er at det i Danmark er lovfestet at finnere av danefæ har krav på en finnerlønn, hvis dette funnet har fremkommet på en lovlig måte, og der finneren har vist omhu for funnet og funnstedet for å sikre den kulturhistoriske verdien.

Videre har Danmark via Nasjonalmuseet i København, kommunisert en meget klar formulering hva som illegges begrepet omhu, og hvilke gjenstander som kommer inn under danefæ/danekræ begrepene og hva som ikke gjør det. (Se appendiks 2)

Finnerlønn brukes som oppmuntring for å levere inn funn, samtidig blir den både av finnerne og kulturminnevernet betraktet som en ros og oppmerksomhet gitt som en del av selve tilbakemeldingsprosessen fra det offentlige, der finnerlønnen praktiseres på en automatisert og forutsigbar måte. Og ønsket adferd til finnerne, i det vi kan beskrive som en målrettet oldsaks dokumentering i pløyelaget fra detektorister, styres fra kulturminnevernet av en lang rekke faktorer som har med opplæring, informasjon, relasjon, ros, oppmuntring og pisk, men også gjennom vurderingen av danefæ- godtgjørelsen. Bevisst overtråkk av regelverket, liten omhu vist, mangelfull dokumentering, ikke formålstjenlig oppsamling av gjenstander, bevisst graving under pløyelaget, eller annen adferd som har vært til skade eller av ødeleggende karakter sett i lys av lovens overordnede hensikt for bevaring av kulturminner, blir straffet og kan bety bortfall av hele eller deler av danefægodtgjørelsen- og i grove tilfeller også anmeldelse og bøter.

Finnerlønn begrepet/ Danefæ godtgjørelsen er her sterkt knyttet til lovens overordnede hensikt ift til bevaring, samtidig gjøres det et helt markant skille mellom pløyelag og ikke pløyelag, der arkeologiens tradisjonelle bevarings tankegang endrer karakter. I Danmark blir målrettet søk etter oldsaker i pløyelaget av detektorister, ansett som kulturminnevernets beste måte å drive bevaring og kulturminnevern av løse gjenstander på.

Finnere av løse kulturminner i Danmark plikter snarest å rapportere sine funn til sitt lokale museum, dette legger inn funnet via en database kalt «fund og fortidsminder», gir finneren en kvittering for funnet og sender deretter en meddelelse om funnet til Nasjonalmuseet i København, der all danefæbehandling gjøres for hele Danmark. Meddelelsen registreres i Nasjonalmuseets journalsystem, og gjenstanden fordeles til en av de tre samlingene som har ansvaret for denne spesifikke typen løsfunn. (Danmarks Oldtid, Danmarks Middelalder og Renæssance, eller Den kgl. Mønt og medaillesamling. Når gjenstandene er vurdert, sender et danefæsekretariat ut et danefæ brev og anviser en danefæ dusør, hvis gjenstandene er blitt erklært for

danefæ. Det lokale museum får også et kopi av dette brevet som går til finneren.

Basert på saksgangen i Danmark, ser vi både en kommunikasjon fra førstelinjen: det lokale museum til finneren i form av en kvittering for innleverte funn, fra lokale museum til Nasjonalmuseet, og avslutningsvis kommunikasjon fra Nasjonalmuseet tilbake til både finner og lokale museum. Samtidig ser vi at finnerlønn vurderingen er automatisk knyttet til selve funnvurderingen, der det ikke må spørres om finnerlønn eller må kreves danefævurdering fra finneren sin side. Det lokale museum innstiller heller ingenting. Det er en automatikk basert på at danefægoddgjørelsen er en del av vurderingen om dette er danefæ eller ikke, og der både informasjon, identifikasjon, mulig datering, for samtlige funn innlevert, også er en del av tilbakemeldings prosessen i form at et danefæbrev. Selv om det skulle vise seg at gjenstander innlevert ikke blir erklært danefæ, så vil en skriftlig tilbakemelding fra Nasjonalmuseet komme, der ofte finneren blir tilgodesett med et omhu tillegg, som en gest på takknemlighet og anerkjennelse for det arbeide og omhu finneren har vist ved å nøysommelig ha registrert gjenstandene og levert dem inn til danefævurdering.

Den eneste usikkerhet finneren står med, er hvor lang tid selve danefæ prosessen vil ta, og evt hvilke danefæ godtgjørelser som blir innvilget. Noe som skiller seg fra den usikkerhet finneren opplever rundt både tilbakemelding og evt finnerlønnvurdering her i Norge.

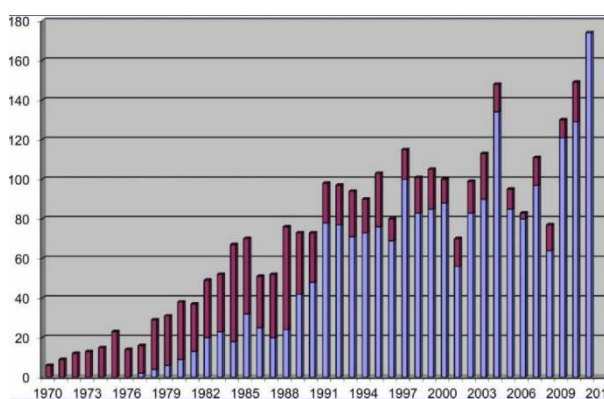
Et lite sammenlignende eksempel hvis Norge skulle adoptert Dansk danefæ ordning, vurdering og størrelser på danefægoddgjørelsen:

Hva ville en lignende vurderingspraksis kostet kulturminnevernet av "finnerlønn" her i Norge. For å hensynsta diverse enkeltvise større skattefunn i Danmark, så har jeg snittet 2013 og 2014 årene. Danske tall er gitt fra National museet i København: Snitt årlig innleverte funn til danefævurdering i Danmark: 6.366 gjenstander. Av disse ble ca 76% i snitt for de to siste år, vurdert til å bevilge danefæ godtgjørelse på. Dvs 4.840 gjenstander, der det tilsammen ble utbetalt 2,1 mill DKK- dvs i snitt ca DKK 433,- pr gjenstand. I Norge ble det for året 2014 for KHM, som har forvaltningsansvaret for 10 fylker registrert 486 gjenstander for 2014. Hvis vi hensyntar de resterende fylkene, og anslår også en økning av innleverte funn fra 2014 til 2015, så gjør jeg et anslag på at vi snakker om ca 1.000 innleverte funn til kulturminnevernet for 2015 (tar litt i...). Og av disse 1000 så ville anslagsvis Norge, som Danmark, i snitt utbetale finnerlønn for 76% av disse gjenstandene hvis adoptert dansk modell og vurdering. Dvs finnerlønn for ca. 760 gjenstander. 760 gjenstander X finnerlønn dansk snittnivå 523 NOK (433 DKK) = Anslått total finnerlønn utbetalt på NOK 397.480,- Om disse anslagene er nærme de faktiske forholdene vet jeg ikke siden ingen tall har blitt offentliggjort for 2015. Danmark har på langt nær markedspris på mynter, men får tydeligvis disse inn fra detektorfolket. Det er ikke de store

finnerlønnene som i snitt pr gjenstand blir utbetalt i Danmark, faktisk er beløpet i praksis lavere enn 433 DKK pr gjenstand, ettersom de også er gjenstander medregnet i danefægoddgjørelsen som ikke er blitt erklært danefæ, men som allikevel er medregnet som omhu tillegg og dermed med i det totale kronebeløpet utbetalt.

Med en tydelig overordnet målrettet strategi rundt løsfunn, en meget kommunisert målsetting og kravspesifikasjon rundt hva som forventes fra detektorister spesielt, sammen med en forutsigbarhet og rutiner i både danefæbehandling og tilbakemeldingsprosessen, så gir dette resultater som dansk kulturminnevern selv beskriver som i tråd med kulturminnevernets hensikt og formål og som gir uvurderlig viten om forhistorien.

Dansk praksis og resultat:

Grafen over viser utviklingen i antall nye funnlokaliteter som har levert oldsaksfunn fra 1970-2012. Rød stolpe viser uten detektor, blå stolpe viser andelen påvist med detektor. Kilde: Mogens Bo Henriksen, Odense Bys Museer på grunnlag av data fra Nationalmuseet

Det er en rekke artikler som er verdt å nevne som tar for seg danskenes erfaringer, og tilnærming vedrørende metallsøking. Den totale kunnskapen og det store forskningspotensiale som ligger i summen av disse løsfunnene påvist med detektor, har revolusjonert måten de danske arkeologer og forskere oppfatter den eldre forhistorien på, og da spesielt for de rike metallførende periodene slik som jernalder og middelalder. (Vang Petersen 1991; Henriksen 2000; Trier Christiansen 2008; Dobat 2013, Ulriksen, J. 2013, Bastrup, M.P. & Feveile, C., 2013).

Sverige

Den svenske kulturminneloven (KML) ble innskjerpet i 1991, da man innførte et forbud for privatpersoner å benytte metallsøkere i Sverige. Hensikten var å beskytte kulturarven for plyndring. Man innførte også en nytt lovbrudd, «grovt fornminnesbrott» som gir fengsel i opptil fire år. (Østergren, M, Fornvennen 2013-1).

Det kom i Sverige en lovendring 01.januar 2014, fra et tidligere totalforbud for bruk av metallsøker, til at man nå

kan søke om tillatelse for bruk. Bakgrunnen for lovendringen var at svenske lovbestemmelser skulle bedre oppfylle EU's krav om fri bevegelse av varer -herunder metallsøkere og detektorbruk

I henhold til KML kap. 2, §18 kreves det tillatelse fra landsstyrelsen i Sverige for å kunne anvende en metallsøker på Svensk jord. Landsstyrelsen har anledning til å gi tillatelse til bruk av metallsøker kun hvis hensikten med søkingen er for å finne annet enn oldsaker (fornfynd), (dvs. gjenstander fra tiden 1850 eller senere iflg. 2.kap. §3 KML), eller for virksomhet som inngår i vitenskaplig forskning hos det allmenne.

Beslutning om tillatelse som som blir fattet av landstyrelsen etter 2.kapitel §19 KML skal inneholde:

- det formål metallsøkeren får brukes til,
- den person tillatelsen gjelder for,
- den tidsperioden tillatelsen gjelder for, og
- det geografiske område metallsøkeren får brukes på/innenfor

En tillatelse skal kun gis under vilkår som er nødvendige for å sikre seg at ikke metallsøkere blir benyttet i strid med KML. Intensjonen med KML er blant annet å beskytte kulturminner fra eldre tider, hvilket også inkluderer løse gjenstander. Hensikten med disse metallsøkerbestemmelsene er å motvirke og forebygge plyndring av kulturminne områder ved hjelp av metallsøkere.

Den største gruppen søknader som kommer inn til landsstyrelsen er fra de som i sin hobby vil benytte metallsøkere for å lete etter nyere tids gjenstander. (Dvs. gjenstander som er fra 1850 eller senere), mineraler eller meteoritter. Landsstyrelsen kan innvilge tillatelse for metallsøking som hobbyformål. Derimot kan landstyrelsen ikke gi tillatelse til noen som gjennom sin hobby har til hensikt å lete etter løse kulturminner (fornfynd.) Ref. oversettelse av (Vägledning för tillämpning av kulturmiljölagen :Metallsökare enligt 2 kap. 18–20 §§ kulturmiljölagen (1988:950);RIKSANTIKVARIEÄMBETET)

I vurderingen av om det skal gis tillatelse eller ikke til å benytte metallsøker i et spesifisert område, sees dette av landsstyrelsen opp mot om det finnes kulturminner i nærheten eller ikke. Vurderingene av tillatelsene er meget restriktive innenfor de mest kulturminne- og funnrrike områdene i landet, og det som er avgjørende er om det finnes risk for å nettopp treffe på løse kulturminner. (Maria Lingström/ RAA Sverige 2014)

Loven som omhandler løse kulturminner / fornynd er beskrevet i KML Kap.2. Se appendiks 4.

Kap. 2-§16 KML: beskriver innløsning og finnerlønn/hitteløn ved fornynd:

§16: Ved innløsning av funn som er rapporteringspliktig skal erstatning ifølge 2. kap. §16 KML tilgodeses finneren med et beløp som er rimelig med hensyn til funnets natur, for gjenstander av edelmetall dog minst tilsvarende metallverdien oppregnet med 1/8 del. For «fornfynd» får til og med særskilt finnelønn tilgodeses.

Hvordan dette fungerer i praksis er vanskelig å mene noe om, da finnerlønn rundt metallsøking ikke har akkurat vært en gjenganger de siste årene. Men det interessante i forhold til svensk lovgivning og praksis, er at den beskriver at finneren har krav til erstatning for rapporteringspliktige funn som blir innløst av staten, såfremt løsfunnet er funnet på ærlig og lovlig vis. Vi kan lese noen betraktninger rundt finnerlønn i praksis når vi ser på en av de siste vurderingene av finnerlønn for funn gjort på Gotland, selv om ikke disse funnene var gjort med metallsøker. Her kan vi se at innløsning til hele den økonomiske verdien gjelder for fornynd som er blitt funnet uten kobling til allerede kjent kulturminneområde.

For gjenstander i edelmetall dog minst verdien av edelmetallet pluss 1/8 del. Ellers er det finnelønn som er 10% av den økonomiske verdien som ser ut som er gjeldende. Riksantikvaren/RAA bestemmer hva som er å betrakte som den økonomiske verdien. Ved vurderingen av mynter innenfor det numismatiske området, tas det hensyn til myntens bevaringsgrad og den kulturhistoriske betydning, tatt i samråd med Kungliga Myntkabinetet. (Etter en av de siste vurderingene av finnerlønn i Sverige.;- RAA 2012, beslut_inlosen_mallgards_och_levide, Gotland)

Svensk praksis og resultat

Selv om Sverige har tilpasset seg krav fra EU, fra et tidligere detektor forbud, til nå en meget omstendelig søknadsprosess og kriterier stilt for å tillate metallsøk, så fastholder kulturminnevernet i Sverige en meget hard restriktiv holdning hva gjelder detektorsøk og nulltoleranse hva gjelder løse kulturminner. I praksis har Sverige videreført nulltoleranse linjen hva gjelder privat metallsøk og oldsaker. Ja, faktisk snakker vi egentlig om at en mynt fra før 1850, gjør til at detektoristen må stanse metallsøket sitt, da denne mynten kommer inn under KML kap.2 om «fornfynd». Videre søk i området og etter den tillatelsen denne detektoristen har fått fra landsstyrelsen i en tidsbegrenset periode, bortfaller med denne ene mynten. Her ligger det en forbudslinje til grunn hva gjelder metallsøk og målrettet søk etter fornynd, og finnerlønn ordningen er derfor ikke tilpasset noe annet enn dette synet. Finnerlønn ordningen gjelder i prinsippet for de som ikke målrettet finner et fornynd, men gjør det tilfeldig.

Kulturminnevernet i Sverige anser begrensning, fredning og forbudslinje som den beste måten å ivareta oldsaker på, og debatten forut for lovendringen bar preg av frykt og

redselsbildet for skade og ødeleggelse på fornminner med utstrakt detektorbruk og detektor forbud mot å lete etter oldsaker var for å forhindre plyndring. Hvor vellykket denne strategien har vært er det ingen som vet, ettersom plyndrere, både med og uten hjelp av metallsøker, har til felles at disse aldri har brydd seg om lover og regler. De får operere slik de nok alltid har gjort. Begrensningene er blitt gjort mot de detektorister og andre som faktisk har kunnet bidratt med noe positivt og hensiktsmessig for kulturminnevernet.

Siden metallsøk er strengt tatt ulovlig med den hensikt å finne løse oldsaker i Sverige, så blir det også fånyttet å snakke om hvilke resultat en slik linje har gitt annet enn at løse gjenstander i pløyelaget fortsatt blir utsatt for landbrukets harde hverdag, mulige plyndrere får fortsatt holde på, og at informasjonsmaterialet ikke kommer inn til kulturminnevernet i Sverige.

Årlig får RAA inn en liten håndfull gjenstander fra ikke-metallsøkere. Da hjelper det lite at Sverige tross alt har en velment, og på papiret fungerende finnerlønn ordning. Siterer Peter Vang Petersen som ble spurt om det finnes noe positivt å si om den svenske lovgivningen: «Det beste der er at si om den svenske ordning, er at den tvinger dyktige svenske detektoramatører til at bruke deres evner i Danmark» (Svensson.H, Fornvennen 2013:2)

Pløyelag versus ikke- pløyelag diskusjonen er noe som ikke jeg finner veldig mye av i den svenske debatten om enn noe fra kulturminnevernets side. Den har siden før 1990 tallet blitt overskygget av tankene rundt spesielt plyndringsbildet og frykten for tap, der en av de største talspersoner for detektorforbudslinjen har vært Majvor Østergren. Det er naturligvis flere både i det svenske kulturminnevernet og utenfor, som har vært sterk kritisk til den svenske lovgivningen, holdningene og praksisen ift. privat metallsøk, og mener svensk kulturminnevern ikke får dra nytten av den informasjon og kunnskap som et kulturminnevern i Danmark og andre land har hatt på området de siste titalls år. (Rundkvist, M., 2008, Svensson, H., 2012 og 2013, Svensson, H. & Söderberg, B., 2009).

England, Wales & Nord Irland

England, Wales og Nord-Irland har sammenlignet med Norge, Sverige og Danmark en mye svakere stilt kulturminnelov, og har dermed blitt nødt til å basere finnerlønnordningen på en helt annen måte og med meget sterkere incentiver for å sikre seg at særlige viktige funn av kulturskatter tilkommer under statlig kontroll og eierskap på museene. Alle som finner gull- eller sølv-gjenstander, og grupper av mynter fra samme funnsted, som er over 300 år gamle, har en plikt til å rapportere slike gjenstander i henhold til «The Treasure Act» av 1996. Hva som defineres som treasures og hva som ikke kommer under treasures begrepet finnes i appendiks 3.

I følge Treasure Act Code of Practice så må finner rapportere alle funn som denne har mistanke om kan være «treasure» til fogden (the coroner) i det distriktet funnet ble gjort innen 14 dager fra den tid finneren fikk mistanke om at funnet kunne være «treasure». Straffen for ikke å rapportere funnet der finneren forstår, har mistanke eller burde ha forstått kunne være treasure, uten at denne har en legitim unnskyldning, er fengsel på opp til tre måneder, en bot på opp til £ 5000, eller begge deler. (Portable Antiquities Scheme/ The British Museum)

Løsfunn av kulturhistorisk interesse som kommer inn under «The Treasure Act» blir gjenstand for en verdivurdering av en «Treasure valuation Committee», sammensatt av uavhengige antikvitetsekspert. Museene vil da etter denne verdivurderingen få førstemuligheten til å erverve seg funnet til det denne komiteen mener er «markedsverdi». Denne markedsverdien kan påklages av finner/ grunneier og også det museum som vil erverve seg funnet. Til og med er det praksis for at finner/grunneier kan selv sende inn nytt forslag til verdivurdering, som komiteen må ta stilling til. Det sier seg selv at det er flere gjenstander som museene ikke kjøper eller får finansiert, selv om disse kan ha større kulturhistorisk verdi. Kjøper ikke museene gjenstandene, vil finner få tilbakelevert gjenstandene etter 28 dager, hvis ikke grunneieren nekter på dette.

Det er finneren og grunneieren som hvis ikke annet er avtalt, skal dele finnerlønnen. Dette forutsatt at finneren har blitt tildelt tillatelse fra grunneier til å søke på arealene og handlet med god skikk og vist god adferd som beskrevet i Treasure Act Code of Practice. Som i land med sterkere lovgivning vektlegges det også i England, Wales og Nord-Irland stor betydning for omhu begrepet, og at ikke gjenstandene er fremkommet ulovlig eller på en ødeleggende måte i forhold til kultuminner.

Hvem har således ikke rett til å få finnerlønn eller få avkorting?

1. En arkeolog som finner treasure
2. En finner eller en grunneier som ikke har handlet og opptrådt i tråd med Treasure Act Code of Practice

Her henvises til god etisk og lovmessig oppførsel og adferd. Finnerlønn kan og vil bli redusert eller bortfalt hvis:

- Finneren har tatt seg til rette uten grunneiers tillatelse
- Finneren har gjort funn på steder som er klassifisert som beskyttede fornminner/ historiske steder (Scheduled sites/Scheduled Ancient monuments)
- Innrapportering ikke er gjort innen 14 dager fra funnet ble gjort, når man hadde mistanke om funnet kunne komme inn under The Treasure Act.
- Innrapportering av funnomstendighet er unøyaktig, mangelfull eller ikke korrekt.
- Detektorister oppfordres sterkt til å kun grave i pløyelaget, og ikke under. Viser det seg at funn kommer fra under pløyelaget på en måte som betegnes som bevisst handling, og på en

ødeleggende måte, vil finnerlønn bli avkortet og kan i særlige grove tilfeller også bortfalle i sin helhet.

Det som er interessant å lese ut fra definisjonen hvilke gjenstander som ikke kommer inn under treasure act, er at enkeltvis løsfunn, som normalt detektorister finner, som ikke er en del av en skatt, eller fra en annen type hoard, eller knyttet til en samling funn, anses ikke som å komme inn under treasure act. Dvs enkeltfunn av fibel, enkeltfunn av mynt eller enkeltfunn av hva det enn skulle være av «oldsak» som ikke inneholder mer enn 10% edelmetall, kommer normalt ikke inn under kriteriene som stilles i The Treasure Act og dermed rapporteringsplikten. Dette virker for oss nordboere som rart, siden det er mange gjenstander som ikke har edelmetall i seg, som kan være uhyre interessant både historisk og arkeologisk. Særlig når vi også ser hvilken verdi slike løsfunn har hvis de blir systematisert, og sett på samlet.

For å fange opp og registrere de gjenstander som ikke kommer inn under definisjonen «Treasure», så opprettet British Museum i 2003 databasen «Portable Antiquities Scheme» (PAS). Kildematerialet til denne databasen kommer i første rekke fra detektorfolket, som ikke har en lovmessig plikt til å innrapportere de funn som ikke kommer inn under The Treasure Act, men som gjør dette allikevel helt frivillig.

Dette er en database som styres av British Museum, der PAS-representanter foretar registreringen gjerne ute hos detektorfolket når disse har klubbmøter, samlinger, detektor-rallies etc.

Pr. november 2015 var i alt 1,1 millioner kulturhistoriske gjenstander blitt registrert i databasen siden den ble etablert. Majoriteten av gjenstandene kommer fra privat detektorsøk og faller ikke inn under The Treasure Act. PAS har pr. 2015 gitt opphav til over 450 ulike forskningsprosjekter, enten fullført eller under utarbeidelse. Deriblant over 200 Master- og Ph.D.-avhandlinger, 17 større nasjonale forskningsprosjekter samt en lang rekke publiseringer. (PAS, 2015)

Det gis ikke finnerlønn eller annen vederlag for de funn som ikke kommer inn under «The Treasure Act», allikevel ser det ut som frivilligheten til å rapportere funn inn til PAS er stor selv om finneren ikke er pliktet til det. Databasen PAS er en åpen database til og for allmennheten og kulturminnevernet. Det kan virke som at det er en stolthet blant detektorister å nettopp få registrert funnene sine inn i PAS, der dette funnet kan finnes igjen av andre og bedrives forskning på. Samtidig er en slik systematisering gjort offentlig, med på at kontakten mellom kulturminnevernets representanter (PAS representativer), er meget tilstede der detektorfolket samles, og kan også gi en beskrivelse og identifisering on site eller i databasen etterpå, på de funn som ikke blir vist like mye oppmerksomhet eller kommer inn under treasure begrepet. Funnene som ikke blir erklært treasures, beholdes av finner. Det kan virke på meg, som at tilstedeværelsen av PAS representantene, relasjonen, og en systematikk

gjennom en stor offentlig, synbar database som PAS, faktisk i stor grad innfrir finnerens forventning til oppmerksomhet og anerkjennelse for de funn som ikke kommer inn under treasure begrepet.

England, Wales og Nord Irland, via Treasure Act og via praksis med en nøytral komitee som setter en markedsvurdering av finnerlønn for de gjenstander som kommer inn under denne loven, har nok sett behovet for en slik ordning for å forhindre at uvurderlige kulturskatter skal holdes skjult, eller bli solgt i et illegalt marked. Frykten for et slik «tap» av særlige kulturminne verdier har nok vært stort medvirkende til at lovgiveren har valgt en slik tilnærming. Hvis finner og grunneier får betalt tilsvarende «markedsverdi», så er det ingen insentiver for finnere av løse kulturminner å prøve holde slike skatter skjulte eller prøve selge ulovlig i et illegalt marked. I så måte kan det tyde på at det er en sammenheng mellom lovgivers bruk av høye insentiver for finnerlønn og en svak kulturminnelov, selv om eiendomsretten for staten er lovfestet for «treasures».

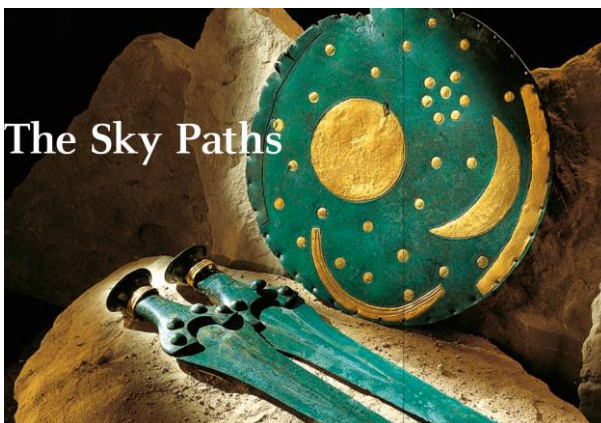
16 kulturminnelover i Tyskland

Jeg har også sett litt på Tyskland og kulturminnelover og praksis rundt metallsøking og finnerlønn der. Men i Tyskland finner man 16 stater, og like mange kulturminnelover, selv om mange av disse har store likheter i seg, er det allikevel 16 forskjellige lover og tilhørende retningslinjer og praksis en metallsøker må forholde seg til, både hva gjelder sertifiseringsordninger for bruk av metallsøker og ikke. Hovedforskjellen i lovene mellom statene er dog mest tydelig å finne i eierskapsretten til et løsfunn. I statene Bavaria, Hessen og Nord-Westfalia har grunneier og finner krav på 50/50 deling, hvis ikke annet er avtalt mellom dem innbyrdes, for innløsning av løsfunn av kulturhistorisk interesse fra myndighetene.

I alle andre stater i Tyskland tilhører eiendomsretten Staten, for alle løsfunn som er av arkeologisk viktighet, dvs hvis staten ønsker seg dem. Finner og grunneier har således ikke krav til finnerlønn eller får noen påskjønnelse i disse statene, og har rapporteringsplikt for alle kulturhistoriske gjenstander som i alle av de andre statene. Det hadde vært interessant å visst hvor mange gjenstander fra private som blir innlevert i de statene som ikke praktiserer finnerlønn, kontra de statene som praktiserer finnerlønn. Men det har ikke lyktes meg få tak i disse tallene.

Et hendelse som kanskje beskriver en alvorlig problemstilling med ulik praksis rundt finnerlønsordninger innenfor samme nasjon, er omstendighetene rundt den verdenskjente «The star disk of Nebra», funnet i Sachsen-Anhalt av to detektorister i 1999. Dette er en berømt gjenstand av særdeles kulturhistorisk betydning. Nebra himmel-disken er av mange ansett som den eldste naturtro, grafiske avbildingen av universet i menneskets historie. Den er av bronse innlagt med gull og datert 1600 f.kr, 30 cm stor, vekt 2,2 kg. (se bildet). Funnet og funnstedet ble

ikke rapportert til myndighetene slik loven tilsa de skulle, og funnstedet er i en stat der finnerne ikke har krav på noen finnerlønn. Var dette grunner for at dette funnet, sammen med tilhørende gjenstander ble solgt i et svart marked, og tilfeldigvis ble oppdaget to år etterpå da en annen person ønsket selge gjenstanden gjennom et auksjonshus? Tyskland har sterke kultuminnerlover og innleveringsplikt i sine stater, men har kun få stater som innvilger finnerlønn. Opplever disse statene større rapporteringsgrad fra detektorister enn de andre statene? Noen av statene stiller krav til godkjent sertifiseringsordning for bruk av metallsøker, mens andre stater ikke har noen krav om godkjent sertifisering. Ville en finnerlønnordning forhindret hemmeligholdelse av funnstedet, omstendighetene og at en slik kulturskatt hadde blitt solgt i det svarte markedet, selv om det ikke var tvil om eiendomsretten til funnet?

Nebradisen: Begrepet «himmel og helvete» får en dekkende, billedlig beskrivelse når man ser på den kulturhistoriske verdien av et slikt funn, sett opp mot omstendighetene rundt funnet. Foto: saxony-anhalt-tourism.eu

Konklusjon

På bakgrunn av erfaringer mange detektorister har rundt en høyst variabel praksis av skriftlige tilbakemeldinger og ulik praksis med innstilling av finnerlønn for oldsaksfunn ved museene, så aner jeg at dette kan være et samlet resultat av mange ulike ting: Manglende føringer fra RA, liten museumspraksis om hva det skal innstilles finnerlønn på, ressursmangel på selve museene, manglende rutiner eller delegering på museene, prioriteringer i en ellers hektisk hverdag, problemstillinger og betraktninger rundt det å «premiere» detektorfunn. Vanskeligheter for museene hvordan man skal vurdere den kulturhistoriske verdien av et oldsaksfunn som ikke nødvendigvis er mynt mm. Det synes på meg at det er liten tvil at det eksisterer et sterkt behov for å tilføre kulturminnvernet mer ressurser for å ivareta den økende mengden løsfunn som kommer inn til museene på en god måte. I tillegg mener jeg at norsk kulturminnvern har behov for å utforme en helhetlig strategi rundt løsfunn fra detektorister, spesielt fra et pløyelag, samt utvikle gode samarbeidsformer med

detektorister som også gir seg til syne i en ny evaluering av dagens praksis med finnerlønnordningen og rutineene rundt behandling og tilbakemeldinger til finnere av løsfunn som kommer inn via fylkesarkeologer i dag.

Når vi ser praksis rundt tilbakemelding og finnerlønn her i Norge opp mot forhold, kulturminnelover og praksis i Danmark, Sverige, England, Wales og Nord-Irland, så skjønner vi at finnerlønn praksis og størrelsene på finnerlønn er sterkt knyttet til styrken av et lands kulturminnelov. Svakere stilt kulturminnelov fordrer sterke incentiver for å få ervervet nasjonale kulturskatter på statlig hånd slik som i Storbritannia. De samme betraktningene ser vi også til dels for lett omsettelige mynter og det som heller mot markedsprisvurderinger, selv i land med en sterk lovgivning i Skandinavia. Finnerlønn handler også om eiendomsretten til et funn, selv om ikke eiendomsretten alene garanterer for at alle funn av kulturhistorisk verdi kommer inn til lovstifter av den grunn alene. På samme måte som flere land i Sør Europa, opplever både plyndring, og lite oldsaker som blir innlevert selv om det foreligger både sterke kulturminnelover, detektorforbud, og streng innleveringsplikt i disse landene.

Det som dog opptrer som et fellestrekk, er hva finnerlønnbegrepet er ment til å representere: samfunnets belønning og anerkjennelse av funnets kulturhistoriske verdi, finnerens ærlighet, gode oppførsel, og hensynet denne har tatt for å ivareta vår felles fortid. Hvordan finneren på en eksemplarisk måte har vist en omhu for både funnsted og funnet, fordrer en oppmuntring og anerkjennelse til finner. En anerkjennelse, oppmerksomhet/belønning og opplevd «fairness» til finner, som også har til hensikt å speile fellesskapets interesser, kulturminnvernets formål og være et synlig incentiv til etterfølgelse for andre i samfunnet. Finnerlønnordninger har også en preventiv funksjon, ved å påvirke til at kulturminner ikke finner veien til et sort marked eller blir holdt skjult. Her vil ikke sterke kulturminnelover eller insentiver med finnerlønn alene kunne gi det ønskelige resultat, det kreves i tillegg positiv, informativ, opplærende påvirkning og tette relasjoner mellom detektorfolket og kulturminnvernet, slik at detektorfolket selv blir den viktigste håndheveren av god etikk, moral og praksis.

Mange finnere føler ikke at de får en oppmerksomhet eller anerkjennelse for de funn de leverer inn i dag. Dette kan skape nye problemstillinger som kulturminnvernet og detektoristmiljøene helst bør unngå.

På bakgrunn av sammenfallende grad av styrke på lovgivning, og med hensyn til hvilke land jeg mener står i en særstilling i Europa hva gjelder samarbeid private-kulturminnvern, med veldokumenterte resultater over år, så er jeg ikke i tvil hva Norges kulturminnvern er best tjent med å tilnærme seg: Danmark. Danskene har valgt en bevisst overordnet strategi, en liberal, sammarbeidende linje som er meget spesifisert, strømlinjeformet og har gitt et resultatet og en nytteverdi for kulturminnvernet som det ikke finnes paralleller til i Europa i dag. Danskernes praksis og prosess rundt tilbakemeldinger og finnerlønn (Danefævurderingen) sees også opp mot en bevisst valgt

strategi rundt løsfunn fra detektorister- særlig fra et pløyelag.

Nedenfor har jeg prøvd å utheve det jeg mener helst bør på plass her i Norge, og som jeg mener har tett knytning til de problemstillingene kulturminnevernet og også detektorister står ovenfor hva gjelder både detektorfunn, detektoristadferd, tilbakemeldingsprosess og finnerlønnordningen i dag:

1. Kulturminnevernets behandling av løsfunn funnet av private, i særdeleshet detektorfunn, må sees opp mot en felles unison forståelse for at disse er løsfunn som er viktig å få oppmuntret til skal bli registrert. Det bør foreligge en felles strategi spesielt rundt løsfunn fra et pløyelag, og at aktiv metallsøk etter løsfunn fra pløyelaget under gitte premisser, er den beste måten kulturminnevernet kan drive bevaringsarbeid på for løse gjenstander. Det må også være en gjensidig oppfatning og forståelse for at målrettet søk etter oldsaker i utmarksområder ikke er formålstjenlig, hvis ikke særlige grunner tilsier så.
2. Alle fylkeskommuner bør praktisere en lik, felles måte hvordan de registrerer både enkeltfunn og samling av løsfunn på i Askeladden. Bruken av AFK registrering for løsfunn i fra et pløyelag er normalt ikke en hensiktsmessig måte å drive kulturminnevern på. Det må gjøres et skille mellom om funnstedet er i et pløyelag eller i et ikke-pløyelag. (B.Maixner 2015, Kvanli & Sørensen 2015)
3. Det bør foreligge et sett med retningslinjer vedrørende detektorbruk som er felles for alle fylker som også gjenspeiler overordnet målsetting og strategi fra punkt 1 og 2.
4. Overordnet strategi, retningslinjer, praksis i pkt 1,2,3 bør være den gjeldende oppfatning for kjøreregler, råd, opplæring og informasjon innad/utad i kulturminnevernet, (RA, Museer og FA` s) samt innad i metallsøkermiljøene, slik at ikke samarbeidet detektorister- kulturminnevern bærer altfor stort preg av ulike etaters eller individualisters egne oppfatninger, tolkninger av lovverk, eller personlige preferanser. Dette gjør det samtidig enklere og tydeligere for detektorister hva de skal forholde seg til og hva som forventes og kreves fra disse når metallsøkingen som hobbyutøvelse krysser kulturminnevernets interesseområder.
5. Viktigheten med forutsigbare, standardiserte og skikkelige tilbakemeldinger fra kulturminnevernet rundt innleverte løsfunn. Herav også forutsigbarhet rundt praksis med innstilling til finnerlønn. Dette for å bygge positive, gode gjensidige relasjoner og samarbeid med en av de største finnergrupperingene i Norge: detektoristene.

Hovedpoenget med faste rutiner på tilbakemeldinger i form av skriftlig brev og finnerlønn ordning, bør være at de skal

fungere og oppfattes, som et forutsigbar sluttprodukt for innleverings prosessen og som bør ha til hensikt å både informere om funnet, men også gi anerkjennelse, oppmuntring til å levere inn funn, påvirke ønsket detektor adferd samt ha en preventiv funksjon mot at oldsaker ikke blir holdt skjult eller ender på et svart marked. Og gode relasjoner fører til gode holdninger og handlinger blant detektorister.

Hvordan ser jeg så for meg at den ideelle tilbakemeldingsprosessen og den fremtidige finnerlønnpraksisen skal se ut her i Norge?

1. Innleveringsmøtet hos FA

- Funn leveres med funnskjema der all nødvendig informasjon og beskrivelse av funnomstendighet og alle detaljer tydelig fremkommer, herav også om funnet er fra et pløyelag eller ikke. Felles mal.
- FA avsjekker og istemmer om finneren basert på den informasjon som er fremkommet, har handlet og opptrådt i tråd med nasjonale retningslinjer for metallsøk.
- FA gir på en positiv, opplærende måte, informasjon og rådgivning til finner, og påpeker hvis det finnes mangler ift til dokumentasjonen eller problemstillinger rundt detektoristens virke som ikke er forenlig med kulturminnevernets strategi rundt detektorbruk og løsfunn.
- FA informerer om saksgang videre, og forventningsstyrer finneren ift, saksbehandlingstider og når denne kan forvente å høre fra museet om de innleverte funn.
- FA skriver ut en kvittering til finneren, for de innleverte funn, og daterer denne
- FA legger inn funndata i Askeladden
 - Funnsted pløyd mark/pløyelag som «løsfunn uavklart status»
 - Funnsted fra utmarkbetegnelse: AFK (Automatisk fredet kulturminne)
- FA besørger for at funnet, dokumentasjon og tilleggsinformasjon videreformidles og leveres til det museet som har forvaltningsansvaret for fylket.

2. På Museet:

- Fast mottaksperson med delegert ansvar for innkomne løsfunn mottar funnet på museet og starter saksbehandlingen/ registreringen av funnet i museets database. Denne besørger også for at all informasjon blir ivaretatt som kommer fra finner/ FA
- Alle museer i Norge har en felles måte og rutine hvordan saksbehandlingen skjer, der gjenstandbeskrivelse, identifikasjon og finnerlønn-innstilling skjer automatisert og samtidig slik som i Danmark
- Museet vurderer hvilke gjenstander som skal gis finnerlønninnstilling på og hvilke gjenstander som det skal vurderes å innstilles til kun et «omhu-tillegg» på. Størrelsen på finnerlønninnstillingen må sees opp mot et forhåndsdefinert oppsett over finnerlønn størrelser for de mest vanlige gjenstandstypene og mot ønsket praksis på prisnivåer forhåndsutformet fra RA, slik at museene har noenlunde lik praksis på sine vurderinger. Nivåene bør ligge rundt hva som er tilsvarende for dansk danefø vurdering/praksis.
- Fast mottaksperson besørger å lage brev/ funndiplom til finneren. Brevet bør være

standardisert i form for alle museer. Brevet bør inneholde beskrivelse, mulig datering og informasjon over samtlige funn innlevert, så langt dette lar seg gjøre. I brevet bør det samstundes stå hvilke gjenstander det skal gjøres innstilling til vurdering av finnerlønn for over til RA, og hvilke det er blitt vurdert skal kun innstilles til et «omhu»-tillegg på. Innstillingsbrevet bør det legges opp en automatikk i, skal gjelde for alle innleverte oldsaksfunn. For mynt så bør det vurderes at myntkabinettet gir sin vurdering av alle mynter som det skal innstilles finnerlønn på slik at det blir en rimelig likhet på dette i hele landet. Museet kan med fordel forventingsstyre finneren om behandlingstider hos RA

- Brev/funndiplom sendes ut til finner med kopi til FA
- Innstillingsbrev til finnerlønn/omhu-tillegg oversendes RA før, eller senest samtidig som funndiplom/brev går ut til finneren

3. Riksantikvarens kontor (RA):

- RA mottar meddelelse om innstilling til finnerlønn /omhu-tillegg fra museet og starter saksbehandlingen.
- RA kontrollerer og istemmer at finnerlønnvurderingen er i tråd med retningslinjer gitt fra RA til museene, om hvilke gjenstander det skal gis finnerlønn på, og at nivåene er noenlunde like fra museene basert på det nivået og praksis som er ønskelig i Norge- og fatter deretter en endelig beslutning
- RA sender brev til finner med opplysninger om resultatet for finnerlønn vurderingen, med kopi til museum, der det også beskrives at finnerlønnen, hvis denne er blitt bevilget, skal deles mellom finner og grunneier 50/50.

Hvis ikke en automatisert finnerlønnordning blir aktuell i Norge, så er det viktig å påse at ønsket fra finner om en finnerlønnvurdering kommer fram under innleveringsmøtet med FA, og at funnskjema hensyntar dette ønsket. Det er høyst viktig at denne henvendelsen og ønsket om finnerlønnvurdering, følger med saken over til museet og blir ivaretatt, behandlet og adressert tilbake til finneren fra museets side på en meget god måte, samt at vi får erfart en større forutsigbarhet og økt praksis i museenes finnerlønninnstillinger.

Detektorfunn/løsfunn utgjør en høyst minimal andel av forvaltningens arbeidsoppgaver, og vi vet at det er mange som mener at detektorister er både masete og krevende. Og det kan så være vi er, men dette er et godt tegn, det viser involvering og ønske om inkludering. Og det er et viktig samfunnsansvar forvaltningen tar ved å vise igjen at innleverte funn fra private blir godt motatt og besvart på en god måte, som innfrir stolthet og anerkjennelse hos finnerne. På samme måte som man også må søke etter rutiner, prosesser, påvirkning og praksis som skaper grobunn for inkludering og kulturminneansvar fra et bredere detektormiljø. Detektorklubber og foreninger har således et stort ansvar å påvirke til god adferd, moral og etikk rundt hobbyen når denne møter arkeologiens premisser. Og selv om klubber og foreninger mener de selv er bevisst dette ansvaret, og har høy selvjustis på dette området, så finnes det alltid rom for forbedringer. Vi vet av historien at det er eksempler på at både enkeltpersoner og

små grupperinger med andre motiv og hensyn som ikke er noble, har kunnet få grobunn i små miljøer (Avaldsnessaken mfl.). Derfor påligger det et stort ansvar for alle enkelt-detektorister å rapportere hendelser og overtråkk til kulturminnevernet, slik at detektormiljøet forblir slik majoriteten av oss ønsker seg den i fremtiden: - en nyttig bidragsyter for kulturminnevernet.

Jeg håper denne artikkelen vil bli oppfattet som en beskrivende, nyttig, velment bidrag for å fremme gode samarbeidsformer mellom spesielt detektorister og kulturminnevernet her i Norge. For det har vært min intensjon. Og det gleder meg å se alt det positive som nå er i ferd med å skje på dette feltet her i Norge.

Appendiks 1

Utdrag av Norges kulturminnelov av 1978- kapittel 3. §12-14

§ 12. Eiendomsretten til løse kulturminner.

(Kilde; Lovdata): Når det synes klart at det ikke lenger er rimelig mulighet for å finne ut om det er noen eier eller hvem som er eier, er følgende løse kulturminner som kommer for dagen tilfeldig, ved funn, ved utgravninger eller på annen måte statens eiendom:

- a. Ting fra oldtid og middelalder (inntil år 1537) som våpen, redskap, kultgjenstander samt steiner, trestykker eller gjenstander av annet materiale med innskrifter eller bilder, bygningsrester uten samhörighet med bygninger eller rester av disse, innbo, kirkeinventar, smykker, arkivsaker, skjeletter og skjelettresten o.l.
- b. Mynter fra før år 1650.
- c. Samiske kulturminner av den art som er nevnt under a og som er eldre enn 100 år.

§13 Vern, Finnerlønn m.v

«Ingen må skade løse kulturminner. Uten hensyn til hvem som er eier kan vedkommende myndighet grave fram, flytte, granske og ta opp ting som nevnt i § 12 a-c, og sette i verk andre tiltak for å verne eller ta hånd om dem.

Finner av løse kulturminner plikter snarest mulig å melde funnet til vedkommende politimyndighet på stedet eller til vedkommende myndighet etter loven her.

Departementet kan skjønsmessig fastsette en finnerlønn som deles likt mellom finner og grunneier. Er funnet av sølv eller gull, skal finnerlønnen minst settes til metallverdien etter vekt, med et tillegg som ikke må være under 10 pst. Av metallverdien. Når særlige grunner foreligger, kan departementet fastsette en lavere finnerlønn eller at grunneierens andel helt eller delvis skal bortfalle. Departementets fastsettelse av finnerlønn kan ikke påklages. Departementets beslutning om å gå under

minsteerstatning for gjenstander av sølv eller gull kan prøves av domstolene.

Når staten er eier kan vedkommende myndighet etter loven her – etter at funnet er undersøkt – overlate det helt eller delvis til finneren eller grunneieren. Avgjørelsen kan ikke påklages.»

§ 14. Skipsfunn.

Staten skal ha eiendomsretten til mer enn hundre år gamle båter, skipsskrog, tilbehør, last og annet som har vært ombord eller deler av slike ting når det synes klart etter forholdene at det ikke lenger er rimelig mulighet for å finne ut om det er noen eier eller hvem som er eier.

Vedkommende myndighet etter loven her kan – uten hensyn til hvem som er eier – grave fram, flytte, granske og ta opp ting som er nevnt i første ledd og sette i verk andre tiltak for å verne eller ta hånd om tingen. Slike tiltak, eller andre tiltak som kan skade tingen, kan verken eieren eller andre sette i verk uten tillatelse fra vedkommende myndighet, eventuelt på visse vilkår. Eier eller bruker av grunnen skal så vidt mulig varsles før tiltak etter dette ledd iverksettes. Bestemmelsene i § 9, § 10 og § 11 annet ledd får tilsvarende anvendelse.

Finner av ting som nevnt i første ledd plikter å melde funnet til vedkommende politimyndighet på stedet eller til vedkommende myndighet etter loven her. Når staten er eier kan vedkommende myndighet – etter at funnet er undersøkt – overlate det helt eller delvis til finneren eller grunneieren.

Departementet kan skjønnsmessig fastsette en finnerlønn. Paragraf 13 tredje ledd får tilsvarende anvendelse. Som finner regnes den som påviser et tidligere ukjent funn og gir melding om dette, jfr. Tredje ledd.»

APPENDIKS 2

Danmark:

Man må ikke uten grunneiers tillatelse benytte metallsøker i naturen på feks. Strender, og andre kyststrekninger, klitfredete arealer, i skogen, på udyrkede arealer og på veier og stier i det åpne landskap. Det er også begrensninger for anvendelsen i museumsloven – det er således forbudt å benytte metallsøkere på fortidsminner og innenfor en avstand av 2 meter fra dem. (Miljø- og Fødevareministeriet –Naturstyrelsen)

Museumsloven av 2006, omhandler danefæ og danekræ i kapitel 9 i lovteksten.

§ 30. Gjenstander fra fortiden, herunder mynter, som er funnet i Danmark, og der ingen kan finne ut hvem som er eier, er danefæ, såfremt de er tillaget av verdifult materiale eller har særlig kulturhistorisk verdi.

Stk. 2. Danefæ tilhører staten. Den, som finner danefæ, og den, som får danefæ i sin besittelse, skal straks avlevere det til Nationalmuseet.

Stk. 3. Nationalmuseet utbetaler en godtgørelse til finneren. Godtgjørelsen fastsettes av Nationalmuseet under hensyn til funnets materialverdi og sjeldenhet samt til den

omhu, finneren har vist for sikring av funnet. (Fritt oversatt fra Rettsinformasjon.dk)

Danmarks danefæ ordning og danefæ dusør

(Oversatt fra Natmus beskrivelser av Danefæ. <http://natmus.dk/salg-og-ydelser/museumsfaglige-ydelser/danefae/>)

Hva kan være danefæ?

Fortidsfunn av gull og sølv er alltid danefæ. Gjenstander av mindre verdifuldt materiale kan alt etter type eller funnforhold være så betydningsfulle, at de også er danefæ.

Gull og sølv

Alle gjenstander av gull og sølv er danefæ.

Bronse

+ Bronse gjenstander fra oldtid og middelalder er danefæ.

- Udaterbare bronse-smelteklumper, bronseblikk-fragmenter og lignende er ikke danefæ.

- Simple bronsegjenstander fra tiden etter 1536 er normalt ikke danefæ.

Bly

+ Bly-vektlodder, støpemodeller, spinnehjul, pilgrimstegn, runebrø, segl og klesplomber er danefæ.

- Udaterbare smelteklumper, blikk-fragmenter etc. Er ikke danefæ.

- Simple blygjenstander fra tiden etter 1536 er normalt ikke danefæ.

Jern

+ Jern-våpen og verktøy fra oldtid og middelalder er danefæ.

- Udaterbare hestesko, spiker, nagler, etc. Er ikke danefæ.

- Simple jerngjenstander fra tiden etter 1536 er normalt ikke danefæ.

Bein, tann og gevir

+ Sjeldne eller usedvanlig velbevarte saker av bein, tann eller gevir er danefæ

+ Ornamenterte saker av bein, tann eller gevir er danefæ.

- Simple redskapstyper av bein og gevir, uforarbeidede knokler, tenner, bein etc. Er ikke danefæ.

Flint

- + Depotfund (hvor flere flintgjenstander er funnet sammen) er danefæ.
- + Usedvanlig store eller spesielt utformede flintredskaper er danefæ.
- Enkeltfunn av flintøkser, dolker og andre flintredskaper er normalt ikke danefæ.

Sten/edelsten

- + Importerte stensaker av f.eks. amfibolit, fedtsten, jet og krystall er danefæ.
- + Metallsmykker med indfattede smykkesten er danefæ.
- + Stensulpturer og helt usedvanlige former for stenredskaper er danefæ.
- Alminnelige stenøkser, kværnstein, knusestein, kvessstein, stein bryner etc. Er ikke danefæ.

Rav

- + Ravsmykker og andre strand- eller jordfunne gjenstander av forarbeidet rav er danefæ.
- Naturrav uten forarbeiding er ikke danefæ (men kan være danekræ).

Keramikk

- + Kar og skår av usedvanlig utsmykket eller importert keramikk er danefæ.
- + Figurer og plastiske fremstillinger i keramikk eller tegl er danefæ.
- Alm. Potteskår er ikke danefæ. Bygningstegl, munkesten og takstein er ikke danefæ.

Figurer

- + Figurer og plastiske fremstillinger i stein, metall, bein, rav, keramikk og tre er danefæ.

Ornamenterte gjenstander

- + Stein, bein, rav og andre genstande med plastisk dekorasjon eller innrisset ornamentikk er danefæ.
- Ornamenterte potteskår av alminnelig oldtids- eller middelalderkeramikk er normalt ikke danefæ.

Runeinnskrifter

- + Stein og andre gjenstander med runeinnskrift er alltid danefæ.

Helleristninger

- + Stein med helleristninger er danefæ.
- Stein med (kun) skåltegn er normalt ikke danefæ

Skjellettrestre og tekstiler

- + Tekstilrester, menneske-kranier og skjellettdeler fra mennesker funnet i myr og våtområder er danefæ.
- Uforarbeidede dyreknokler er ikke danefæ (men kan være danekræ)

Mynter

- + Alle mynter fra oldtid og vikingetid er danefæ.
- + Alle mynter fra middelalderen til og med 1536 er danefæ.
- + Alle mynter i skattefunn (flere mynter nedlagt sammen) er danefæ.
- + Alle gullmynter og større sølvmynter, f.eks. dalermynter, fra tiden etter 1536 er danefæ.

Småmynter av sølv og kobber fra tiden etter 1536 erklæres danefæ, hvis særlige omstendigheter gjør seg gjeldende. Det innebærer bl.a. at falske mynter, sjeldne mynter, myntvektlodd og medaljer typisk erklæres for danefæ

Oldsaker og andre betydningsfulle gjenstander fra fortiden, som skjønnes kan være danefæ, skal innleveres til staten. Det foregår i praksis med at finneren innleverer fundet til det lokale museum, som har ansvaret for arkeologiske funn i området.

Saksgang på Nationalmuseet

1. Det lokale museum innberetter funnet via "Fund og Fortidsminder"
2. Nationalmuseet mottar en meddelelse om funnet fra det lokale museum.
3. Når gjenstandene er mottatt på Nationalmuseet, starter Nationalmuseet saksbehandlingen.
4. Meddelelsen registreres i Nationalmuseets journalsystem.
5. Gjenstandene fordeles til danefævurdering til de tre samlingene, som behandler danefæ – *Danmarks Oldtid*, *Danmarks Middelalder* og *Renæssance* og *Den kgl. Mønt- og Medaillesamling*.
6. Når gjenstandene er blitt vurdert, sender Danefæsekretariatet et danefæbrev og anviser en dusør, hvis gjenstandene er erklært for danefæ. Det lokale museum får alltid en kopi.
7. Dusøren utbetales av Nationalmuseets Drifts- og Administrasjonsavdeling via NemKonto.
8. Danefæ deponeres som oftest i det lokale museum, som også mottar gjenstander, som ikke er blitt erklært for danefæ. *Den kgl. Mønt- og Medaillesamling* utdeponerer dog ikke mynter. Alle gjenstander, som erklæres for danefæ, inngår

i Nationalmuseets samlinger, der en del av dem utdeponeres til lokalmuseet.

Danefæ dusør og omhu tillegg:

Forskellige uttrykk for "omhu" i forbindelse med danefæfunn:

Ved tilfeldige funn, dvs. Ikke-detektorfunn, kan finneren utvise særlig omhu ved:

- Forsiktig håndtering.
- Forsvarlig emballering/oppbevaring.
- Hurtig kontakt til antikvariske myndigheter.
- Oppmerksomhet på forekomsten av relevante kulturspor: skår, trekull, stein, knokkel-stumper, svart jord, etc.

Ved detektorfunn kan finneren for øvrig utvise særlig omhu ved:

1. Nøyaktig "on-site" lokalisering av funnstedet – ved innmåling av GPS-koordinater.
2. Øyeblikkelig "on-site" fotodokumentasjon av funnens tilstand og GPS-målingenes troverdighet.
3. Tilsvarende omhyggelig innsamling av "ikke danefæ"- funn, for å belyse konteksten for de regulære danefæ-stykker, dvs. Til sikring av danefæets vitenskaplige verdi. Likeledes at finneren har inngått avtale med det lokale museum om å overdra ikke-danefæ til lokalmuseet. Kvitteringsblankett skal være underskrevet.
4. Elektronisk funnrapportering til lokalmuseet (med foreløpige betegnelser, koordinater, fotos)
5. I tvilstilfeller og ved mulighet for dypereliggende grav- eller skattefunn, kontaktes lokalmuseet straks. Ingen graving under pløyselaget!
6. Det gis en løpende orientering om eventuelle funn til grunneier og lokalmuseum.
7. Funnet skal ikke utsettes for rensing, impregnering eller avstøpning
8. Funnet skal ikke utsettes for skader eller informasjons-tap som følge av uhensiktsmessig (eller langvarig) oppbevaring.

(

Appendiks 3

England, Wales og Nord- Irland.

Treasure Act av 1996

Hvilke gjenstander er pr. definisjon «Treasure»

Følgende funn er «treasure» i henhold til loven, hvis disse er blitt funnet etter 24.sep 1997, (eller for kategori 2, hvis funnet etter 1.januar 2003):

1. Enhver metallisk gjenstand, annen enn en mynt, hvis denne består av 10% eller mer edelt metall (gull eller sølv), og som er 300 år eller eldre når den ble funnet. Hvis gjenstanden er fra forhistorisk

tid vil den bli betegnet som «treasure» hvis den inneholder deler laget av edelt metall.

2. Enhver gruppe av to eller flere metalliske gjenstander, uansett metall-bestandeler fra forhistorisk tid som kommer fra samme funnsted.

3. Alle mynter fra samme funnsted forutsatt de er minst 300 år gamle (men hvis myntene inneholder mindre enn 10% gull eller sølv må det være 10 eller flere av dem). Bare de påfølgende grupper av mynter vil normalt bli ansett som å komme fra samme funnsted:
 - a. Hoards som bevisst har blitt forsøkt skjult
 - b. Mindre grupper av mynter, slik som innholdet fra en pengepung, som har blitt mistet samlet
 - c. Rituelle- eller offernedleggelse
4. Enhver gjenstand, uansett hva den er laget av, som er del av et annet funn som er definert som «treasure». En gjenstand eller en mynt er del av samme funn som andre gjenstander og mynter, hvis disse er funnet på samme sted, eller har vært tilhørende samme funn som tidligere har blitt erklært «treasure». Det samlede funnet kan ha blitt spredt med ploegen siden de ble nedlagt samlet.
5. Enhver gjenstand som tidligere har blitt definert som «Treasure trove», men som ikke faller inn under kategoriene beskrevet over. Bare gjenstander som er yngre enn 300 år, og som er tilvirket av gull eller sølv, og som bevisst er blitt bortgjemt men intensjon om å hentes igjen senere, og der det ikke er muligheter å finne ut hvem som er eier eller arvtaker av gjenstandene kommer inn under denne kategorien.

Hvilke gjenstander er pr. definisjon IKKE «Treasure»

Følgende typer av funn er IKKE «treasure»:

- Gjenstander der eier kan identifiseres
- Ubehandlete natur objekter inkludert menneske levninger, dyrebein, selv om disse er funnet i relasjon med andre «treasures»
- Gjenstander fra strender og kystlinjen som stammer seg fra skipsvrak.
- Enkeltmynter funnet for seg selv
- Grupper av mynter tapt enkeltvis over en periode av tid.

Appendiks 4

Sverige

Løse kulturminner /Fornfynd

KML Kap.2-Fornminnen

§3 Fornfynd er gjenstander som savner eiere når de blir funnet og som

1. påtreffes i eller ved et kulturminne og har sammenheng med denne, eller

2. påtreffes under andre omstendigheter og kan antas være fra tiden før 1850. Lov (2013:548).

§4 Fornfynd som nevnt i §3 1 tilfaller staten.

Fornfynd som nevnt i §3. 2 tilfaller finneren. Han eller hun er dog pliktig til å tilby staten muligheten for å løse inn gjenstanden mot betaling (hembud) om:

1. fornfyndet inneholder gjenstander som helt eller delvis består av gull, sølv, kopper, bronse eller annen kobberlegering, eller
2. fornfyndet består av to eller flere gjenstander som kan antas å ha blitt nedlagt sammen.

Kap.2-§5: Den som påtreffer ett fornfynd, som skal tillfalle eller tilbys staten, skal snarest melde funnet til landstyrelsen eller politimyndigheten.

Finneren er på oppfordring, pliktig til å levere inn fornfyndet mot kvittering, samt oppgi når, hvor og hvordan fornfyndet ble funnet. Lov (2014:694).

Litteratur

<https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=162504>

<http://natmus.dk/salg-og-ydelser/museumsfaglige-ydelser/danefae/>

http://naturstyrelsen.dk/media/nst/Attachments/naturen_maa_gerne.pdf

http://www.kulturarv.dk/fileadmin/user_upload/kulturarv/publikationer/emneopdelt/arkaeologi/tilsynsvejl/tilsynsvejledning.pdf

Vang Petersen, P., 1991. Nye fund af metalsaker fra yngre germansk jernalder. Detektorfynd og danefæ fra perioden 1966–88. Mortensen, P. & Rasmussen, B.M. (red.). Fra Stamme til Stat i Danmark 2. Høvdingesamfund og Kongemakt. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 22: 2. Århus.

Henriksen, M.B., 2006. The Metal Detector – Friend or Foe. Aspects of Metal Detector Archaeology in Denmark. Møller Hansen, K. & Buck Pedersen, K. (red.). Across the western Baltic. Proceedings from an archaeological conference in Vordingborg. Sydsjællands museum. Vordingborg.

– (red.), 2000. Detektorfund – hvad skal vi med dem? Dokumentation og registrering af bopladser med detektorfund fra jernalder og middelalder. Rapport fra et bebyggelsehistorisk seminar på Hollufgård den 26. oktober 1998. Skrifter fra Odense Bys Museer 5. Odense.

Vägledning för tillämpning av kulturmiljölagen :Metallsökare enligt 2 kap. 18–20 §§ kulturmiljölagen (1988:950);RIKSANTIKVARIEÄMBETET)

(Maria Lingström/ RAA Sverige: Svenska perspektiv på metalldetektering inom exploateringsarkeologin, seminar KHM Oslo, 2014)

Kulturmiljölagen (1988:950), Kulturdepartementet i Sverige

www.raa.se/app/uploads/2012/06/beslut_inlosen_mallgards_och_levide21.pdf

<https://finds.org.uk/documents/advice.pdf>

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/77532/TreasureAct1996CodeofPractice2ndRevision.pdf

British Museum, PAS - Portable Antiquities Scheme.

www.finds.org.uk

Kvanli & Sørensen: -Detektoristen: En trussel mot kulturarven eller nyttige bidragsytere? - Om metallsøking i Norge og kulturminnevernets oppfatning av formålstjenlig kulturvern av løse gjenstander i pløvelaget / 2015

Rygene Detektorklubb, www.rygenedetektorklubb.com

Trier Christiansen, T., 2008. Detektorfund og bebyggelse. Det østlige Limfjordsområde i yngre jernalder og vikingtid. Kulml. Århus.

Ulriksen, J. 2013. Detektorarkæologi-en suksesshistorie med begyndende brudflater. Roskilde Museum.

Dobat, A.S., 2013. Between Rescue and Research: An Evaluation after 30 Years of Liberal Metal Detecting in Archaeological Research and Heritage Practice in Denmark. European Journal of Archaeology 16:4. London.

Baastrup, M.P. & Feveile, C., 2013. Danefæ – samarbejde mellom finder, lokalmuseum og Nationalmuseum. Nationalmuseets Arbejdsmark.

Kulml. Lov om kulturminner [kulturminneloven] av 9. juni 1978, sist endret 19.06.2009 og 01.01.2010. Klima- og miljødepartementet. Oslo.

Maixner, B., 2015. Missingen/Åkeberg i Østfold – en storgård fra jernalderen med tilknyttet håndverkssenter. Fornvännen 110.

- 2015. Èn lov- Ulik forvaltningspolitikk.Om norsk forvaltningspraksis rundt privat metallsøking i pløyejord og dens konsekvenser. Fornvännen 110

Rundkvist, M., 2008. För en liberalisering av de svenska metallsökarreglerna. Fornvännen 103.

Svensson, H., 2012. Lär av Danmarks metallsökarerfarenheter. Fornvännen 107.

-2013. Det pågår en tyst massaker på metallföremål i landets åkrar. Svar til Majvor Östergren. Fornvännen 108.

- Svensson, H. & Söderberg, B., 2009. Dumpad kunskap? Om metallsökning och uppdragsarkeologins villkor. Fornvännen 104.

Riksantikvarieämbetet 2011a. Metallsökare. Förslag till ny reglering om användning av metallsökare i lagen (1988:950) om kulturminnen mm. Återrapportering av regeringsuppdrag Ku2011/148/KA. Rapport från Riksantikvarieämbetet.

- 2011b. Förväntade effekter av ökad metallsökaranvändning. Underlag till återrapportering av regeringsuppdrag. Ku2011/148/KA. Förslag till ny reglering om användning av metallsökare i lagen (1988:950) om kulturminnen mm. Rapport från Riksantikvarieämbetet.

Kulturminneloven Norge:

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>

Rasmussen. J.M. Thesaurus inventus: Jordgravet gods og et gammelt juridisk problem. Nicolay nr. 125/2015

<http://www.ncmd.co.uk/law.html>